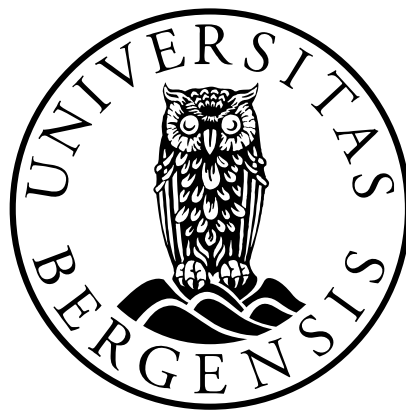

Foretaksstraff for korrupsjon

*En sammenligning av kravene til etterfølgende tiltak
og betydningen av disse etter straffeloven, UK Bribery
Act og Foreign Corrupt Practices Act*

Kandidatnummer: 192

Antall ord: 14 688

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

01.06.2018

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1. INNLEDNING	3
1.1 Tema og Problemstilling	3
1.2 Metode og avgrensninger	6
2. JURISDIKSJON	7
2.1 Straffeloven	7
2.2 UKBA	8
2.3 FCPA	8
2.4 Oppsummering.....	9
3. STRAFFELOVEN.....	10
3.1 Bestemmelsene om korrupsjon.....	10
3.2 Foretaksstraff etter Straffeloven.....	11
3.2.1 Innledning.....	11
3.2.2 Vilkår	12
3.2.3 Foretaksstraffens fakultative karakter.....	13
3.3 Etterfølgende tiltak.....	14
3.3.1 Innledning.....	14
3.3.2 Selvrappotertering.....	14
3.3.3 Samarbeid.....	15
3.3.4 Compliance	16
3.4 Oppsummering.....	17
4. UK BRIBERY ACT	18
4.1 Bestemmelsene om korrupsjon.....	18
4.2 Foretaksstraff i UKBA.....	18
4.2.1 Innledning.....	18
4.2.2 Vilkår	19
4.2.3 Unntak ”adequate procedureds”	20
4.3 Etterfølgende tiltak.....	20
4.3.1 Innledning.....	20
4.3.2 Selvrappotertering.....	22
4.3.3 Samarbeid.....	22
4.3.4 Compliance	22
4.4 Oppsummering.....	23
5. FCPA	24
5.1 Bestemmelsene om korrupsjon.....	24
5.2 Foretaksstraff i FCPA.....	25
5.3 Etterfølgende tiltak.....	26
5.3.1 Innledning.....	26
5.3.2 Selvrappotertering.....	28
5.3.3 Samarbeid.....	28
5.3.4 Compliance	28
5.4 Oppsummering.....	30

6. SAMMENLIGNING AV STRAFFELOVEN, UKBA OG FCPA	31
6.1 De etterfølgende tiltakene.....	31
6.1.1 Innledning.....	31
6.1.2 Selvrapporing.....	32
6.1.3 Samarbeid.....	33
6.1.4 Compliance.....	37
6.1.4.1 Innledning.....	37
6.1.4.2 Klare og proporsjonale prosedyrer	37
6.1.4.3 Risikovurderinger	38
6.1.4.4 Kommunikasjon og opplæring	39
6.1.4.5 Kontroll og oppfølging.....	40
6.1.4.6 Disiplinære tiltak og endring av kultur.....	42
6.2 Oppsummering.....	44
6.3 Betydningen av etterfølgende tiltak	44
6.3.1 Innledning.....	44
6.3.2 Virkningen av etterfølgende tiltak	46
6.4 Vurdering de lege ferenda	48
7. AVSLUTNING	52
8. Litteraturliste.....	54

1. INNLEDNING

1.1 Tema og Problemstilling

Begrepet korrupsjon omfatter et bredt spekter av aktiviteter der formålet er å skaffe seg ulovlige fordeler. Globalisering og økte internasjonale investeringer og kapitalstrømmer har medført at det for foretak har oppstått nye utfordringer knyttet til korrupsjon. Særlig innebærer samarbeid med agenter, utenlandske myndigheter og forretningspartnere utfordringer. En typisk form for korrupsjon i denne sammenheng er bestikkelser av utenlandske tjenestemenn for å oppnå fordeler for selskapet i form av å for eksempel vinne en kontrakt, og slik styrke sin konkurranseposisjon på bekostning av konkurrenter.

Denne typen korrupsjon medfører dermed at markedsmekanismer settes til side, der fri konkurranse på likeverdige betingelser blir hemmet.¹ Videre er faren at selskapene slipper unna med å ta snarveier, slik at for eksempel sikkerhetskrav overses, noe som kan ha alvorlige konsekvenser som forurensning og manglende sikring av bygg.²

Videre har bestikkelser av offentlige tjenestemenn et ytterligere aspekt, i form av at rettsstatlige og demokratiske regler settes til side. Følgelig kan resultatet bli svekkelse av tilliten til offentlige myndigheter. Særlig i utviklingsland medfører korrupsjon også en risiko for at økonomisk vekst hemmes.

Disse skadevirkningene ved korrupsjon har fått økt oppmerksomhet de siste tiår, noe som har resultert i et økt internasjonalt fokus på problemstillingen, og som følge i OECD konvensjonen.³ Denne har som formål å skape rettferdige konkurransevilkår på det internasjonale markedet,⁴ gjennom å forplikte medlemsstatene til å kriminalisere bestikkelser av offentlige tjenestemenn, i tillegg til å sikre effektive og proporsjonale sanksjoner.⁵ Norge ratifiserte konvensjonen i 1998, noe som medførte en endring i straffeloven for å sikre at også bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn ble omfattet av loven.⁶

¹ Eriksen 2014 s. 15

² Ibid.

³ OECD konvensjonen av 21. November 1997 om motarbeidelse av bestikkelse av utenlandske tjenestemenn i internasjonale forretningsforhold

⁴ OECD konvensjonens fortale

⁵ Ibid. Art. 1 og 3

⁶ Ot.prp. nr. 66 (1997-1998) s. 4

Også for Storbritannia medførte ratifisering av konvensjonen et behov for endring av regelverket, noe som resulterte i UK Bribery Act av 2010 (heretter UKBA).⁷ Denne korrupsjonslovgivningen er ansett som en av de strengeste i verden, og har et vidt virkeområde som medfører at lovgivningen også er særlig aktuell for norske foretak.⁸ Også Foreign Corrupt Practices Act (heretter FCPA) har et særlig vidt anvendelsesområde og er derfor et regelverk norske foretak må forholde seg til. FCPA er imidlertid noe snevrere enn norsk straffelovgivning og UKBA, ettersom lovgivningen bare omfatter bestikkelse av offentlige tjenestemenn, og ikke overfor private.⁹

UKBA og FCPA er også særlig aktuelle for norske foretak ettersom det økte fokuset på korrupsjon har medført en strengere og mer hyppig håndheving av korrupsjonsregelverkene fra begge lands myndigheters side.¹⁰ Dette gjelder spesielt ettersom overtredelser etter begge regelsett kan resultere i store bøter. Også i Norge har det vært et økt fokus på korrupsjon og håndhevelse av reglene, noe som har resultert i blant annet Horton-saken i Statoil, Norconsult-saken og Yara-saken.¹¹ For foretaket kan en korrupsjonssak medføre omfattende konsekvenser, i form av høye bøter, rettighetstap, inndragning, anbudsnektelse og svartelisting hos Verdensbanken.¹²

Videre har det økte fokuset på korrupsjon og dens samfunnsskadelige karakter medført et større fokus på dette blant samarbeidspartnere, kunder og i samfunnet generelt, noe som medfører at foretaket dersom korrupsjon avdekkes risikerer tap av sosialt omdømme.

De potensielt vidstrakte konsekvensene for et foretak som blir innblandet i korrupsjon gjør det særlig aktuelt å vurdere hvilke tiltak som kan iverksettes fra foretakets side når korrupsjon først har funnet sted, for å unngå straff eller begrense konsekvensene.

Slike etterfølgende tiltak har særlig blitt aktuelt etter at Storbritannia og USA innførte ordninger der foretakene kan inngå avtaler med myndighetene, og slik unngå foretaksstraff, dersom visse etterfølgende tiltak er iverksatt. Etter norsk rett er det mer uklart hvilken

⁷ Yeoh 2011 s. 47

⁸ Jordan 2011 s. 25-66 (s. 28)

⁹ FCPA § 78dd-1 (a) sml. Strl. § 387 og UKBA section 6

¹⁰ Jordan 2011 s. 845-871 (s. 854)

¹¹ Eriksen 2014 s. 13

¹² Straffeloven § 27 (3)

betydning etterfølgende tiltak vil ha. Videre er det en pågående diskusjon i Norge om hvorvidt systemet nå er for uforutsigbart, der spørsmålet er om det bør innføres lignende tiltak slik at selvrapporing og andre etterfølgende tiltak får større vekt og kan medføre straffrihet for foretakene.¹³ Problemstillingen aktualiseres særlig ettersom det ifølge ØKOKRIM er et vedvarende problem at det er store mørketall for korrupsjon,¹⁴ der tilrettelegging og oppmuntring til selvrapporing vil være av særlig betydning for å kunne avdekke korrupsjon i større grad. Dette gjør det særlig aktuelt å vurdere hensiktsmessigheten av det norske regelverket, og hvordan foretaksstraff for korrupsjon best kan reguleres for å avdekke og forebygge korrupsjon.

En slik vurdering forutsetter imidlertid en klargjøring av rettstilstanden etter norsk straffelov, UKBA og FCPA. Oppgaven vil derfor for det første fokusere på hvilke etterfølgende tiltak som vektlegges etter de tre regelsettene, og en nærmere redegjørelse av hva som ligger i disse. I denne sammenheng skal det bemerkes at den norske rettstilstanden er mer uavklart, slik at det for norske foretak kan være aktuelt å se hen til hva som kreves etter UKBA og FCPA for veiledning. Videre vil det foretas en sammenligning av de etterfølgende tiltak som vil vektlegges etter de tre regelsettene. I denne sammenheng skal det særlig pekes på forskjellen i hvilken virkning etterfølgende tiltak tillegges etter de tre regelsettene. Avslutningsvis vil det foretas en vurdering av de norske reglene de lege ferenda.

Problemstillingen er dermed hvilke etterfølgende tiltak som har betydning for vurderingen av foretaksstraff for korrupsjon etter straffeloven, UKBA og FCPA, og hvilke rettsvirkning disse tillegges.

¹³ Dagens Næringsliv 2014

¹⁴ VG 2013

1.2 Metode og avgrensninger

Den videre fremstillingen av straffeloven bygger på alminnelig norsk rettskildelære. Dermed er sentrale rettskilder lovtekst, forarbeider, rettspraksis og reelle hensyn. Fra Høyesterett finnes det per dags dato bare en dom som omhandler foretaksstraff for korrupsjon, og denne vil dermed utgjøre en sentral kilde.¹⁵

Storbritannia og USA er på sin side common law-land, noe som innebærer at den mest sentrale rettskilden er rettspraksis. Begge rettssystemer har imidlertid som særpreg at en rekke saker om foretaksstraff for korrupsjon løses gjennom avtaler med påtalemyndigheten, noe som innebærer at omfanget av rettspraksis er begrenset.¹⁶ Dermed vil en sentral kilde være disse avtalene med påtalemyndigheten. Dette innebærer også at retningslinjer utarbeidet av påtalemyndigheten i de respektive land vil utgjøre sentrale kilder. Både britiske og amerikanske myndigheter har her utarbeidet veiledninger som har som formål å klargjøre innholdet i de to lovgivningene, og disse vil være viktige rettskilder for den videre fremstillingen.¹⁷

Oppgavens fokus er på hvilke tiltak selskapet selv kan iverksette etter at korrupsjon har funnet sted, for å begrense sitt ansvar. Dermed avgrenses det mot betydningen av forebyggende tiltak, og skjerpene omstendigheter. Videre innebærer dette at momenter av betydning for vurderingen av foretaksstraff, men som ikke kan iverksettes av foretaket selv, faller utenfor.

Videre avgrenses oppgaven til behandling av norsk straffelov, UKBA og FCPA, da det er disse regelsettene som er mest aktuelle for norske foretak. Hovedfokuset i denne sammenheng vil være på bestikkelser av offentlige tjenestemenn begått i utlandet. Dette har sin bakgrunn i at kompleksiteten i slike saker medfører at etterfølgende tiltak kan ha særlig stor betydning.¹⁸

¹⁵ Rt. 2013 s. 1025

¹⁶ Richard 2014 s. 432

¹⁷ UKBA Guidance og FCPA Guidance

¹⁸ Bakgrunnen for dette beskrives i punkt 3.3.3

2. JURISDIKSJON

2.1 Straffeloven

Utgangspunktet i norsk strafferett er territorialprinsippet, noe som innebærer at straffeloven som hovedregel rammer brudd på straffelovgivningen begått i Norge.¹⁹ Straffelovens virkeområde utvides imidlertid av § 5, der straffeloven på nærmere vilkår også gjelder for handlinger begått i utlandet. Etter § 5 (1) bokstav c gjelder straffelovgivningen for handlinger foretatt ”på vegne av et foretak registrert i Norge”. En språklig forståelse av ordlyden tilsier at foretaket kan bli straffet for handlinger begått av ansatte eller andre med tilknytning til foretaket i utlandet, dersom foretaket er registrert i Norge. Dette tilsier at gjerningspersonens tilknytning til Norge er uten betydning. Dette er også lagt til grunn i juridisk teori, begrunnet i at foretaket hefter for anonyme feil.²⁰

Ansvar er imidlertid begrenset i § 5 (1), ettersom det kreves at handlingene etter nr. 1 er ”straffbare også etter loven i landet der de er foretatt”. En språklig forståelse av ordlyden tilsier at handlingen må rammes av et straffebud i landet der handlingen fant sted. Videre følger det av forarbeidene at for foretaksstraff må det også være adgang til å anvende foretaksstraff i gjerningslandet.²¹

Straffelovens virkeområde utvides videre av § 7, der handlinger anses foretatt i Norge dersom ”virkningen” inntrådte i Norge eller var ”tilsiktet fremkalt” her.²² En språklig forståelse av ordlyden tilsier at en handling kan lokaliseres på to steder, der det sentrale er om den har hatt en virkning i Norge, eller har hatt dette som formål. Dermed får norsk straffelovgivning også anvendelse på handlinger foretatt i utlandet, men som har hatt virkning eller har hatt som formål å ha virkning i Norge.

¹⁹ Straffeloven § 4

²⁰ Matningsdal 2015 s. 57

²¹ NOU 1992: 23 s 49

²² Jf. § 7

2.2 UKBA

Det stedlige virkeområdet til UKBA er England, Skottland, Wales og Nord-Irland.²³ Loven er imidlertid gitt et bredere anvendelsesområde hva gjelder foretaksansvar, der overtredelser kan straffeforfølges uavhengig av hvor handlingen fant sted dersom den faller inn under section 7.²⁴ Etter section 7 er det tilstrekkelig at foretaket er ”incorporated under the law of any part of the United Kingdom”, ”formed under the law of any part of” Storbritannia eller at foretaket ”carries on a business, or part of a business” i Storbritannia. Dette medfører at overtredelser vil omfattes, uavhengig av hvor de er begått, dersom foretaket har en forretningsmessig tilknytning til Storbritannia. Dette gir bestemmelsen et vidt anvendelsesområde. Ordlyden gir her lite veiledning for hvor terskelen ligger, men det følger av veiledningen at foretak som ikke har en ”demonstrable business presence in the United Kingdom” ikke vil omfattes.²⁵ Det må dermed legges til grunn at det er en viss terskel for at foretaket regnes for å utøve deler av sin virksomhet i Storbritannia.

2.3 FCPA

Også FCPA har et vidt virkeområde. For det første gjelder FCPA for ”issuers”, jf. FCPA § 78dd-1, noe som innebærer at alle selskaper som er utstedere av verdipapirer i USA omfattes.²⁶ Det er dermed tilstrekkelig at selskapet er børsnotert i USA.

Videre gjelder FCPA for ”Domestic Concerns”, jf. FCPA § 78dd-2. Begrepet omfatter for det første innbyggere, personer bosatt i USA og statsborgere.²⁷ Videre omfattes selskaper som har sin hovedvirksomhet i USA eller er underlagt amerikansk lovgivning.²⁸

For ”issuers” og ”Domestic Concerns” kommer FCPA for det første til anvendelse dersom bestikkelsene foretas gjennom ”mails or any means or instrumentality of interstate commerce”.²⁹ Definisjonen på begrepet er vid, der det å sende mail eller tekstmelding til eller fra USA vil omfattes, eller en overføring gjennom en amerikansk bank.³⁰

²³ Section 18 (1).

²⁴ Section 12 (5).

²⁵ UKBA Guidance s. 15

²⁶ FCPA Guidance s. 11.

²⁷ FCPA § 78dd-2 (h).

²⁸ Ibid.

²⁹ FCPA § 78dd-1 (a) og § 78dd-2 (a)

³⁰ FCPA Guidance s. 11

Videre kan ”issuers” og ”Domestic Concerns” straffes etter nasjonalitetsprinsippet, og således uavhengig av om handlingene fant sted i USA.³¹ Dette kan illustreres av Statoil- saken, der det ikke hadde betydning at handlingene var foretatt i utlandet fordi Statoil var børsnotert på New York Stock Exchange.³²

Videre vil personer og enheter som ikke omfattes av ”issuers” og ”Domestic Concerns” omfattes av FCPA dersom de, på USAs territorium, anvender ”mails or any means or instrumentality of interstate commerce” eller på annen måte direkte eller indirekte er involvert i en bestikkelse.³³ Dette innebærer at for eksempel en utenlandsk statsborger som deltar på et møte i USA som omhandler bestikkelse av en utenlandsk tjenestemann vil omfattes av FCPA.³⁴

2.4 Oppsummering

Etter alle tre lands rett stilles det dermed krav om tilknytning til landet for at reglene skal komme til anvendelse. Felles for alle tre regelsett er at dersom handlingen er foretatt på landets territorium anses dette som tilstrekkelig tilknytning. For handlinger begått i utlandet stilles det imidlertid mer formelle krav til tilknytning etter norsk og amerikansk rett, der selskapet må være børsnotert i landet, enn etter britisk rett. UKBA legger her i større grad opp til en helhetsvurdering av selskapets tilknytning.

³¹ FCPA §§ 78dd-1 (g) og 78dd-2 (i)

³² Statoil ASA Appendix A s.1

³³ FCPA § 78dd-3

³⁴ FCPA Guidance s. 12

3. STRAFFELOVEN

3.1 Bestemmelsene om korrupsjon

I norsk rett reguleres korrupsjon først og fremst av straffelovens § 387. Bestemmelsen er i all hovedsak en videreføring av straffeloven av 1902 § 276 bokstav a, der det ikke er tilsiktet materielle endringer.³⁵ Det vil i det videre avgrenses mot bestemmelsene om grov korrupsjon og påvirkningshandel, av hensyn til oppgavens omfang.³⁶

Straffeloven § 387 rammer korrupsjon i både offentlig og privat sektor. Dette har sin bakgrunn i at korrupsjon i privat sektor kan være like straffverdig, der det er behov for å opprettholde tilliten også til privat sektor og sikre like konkurransevilkår.³⁷ Slik unngås også vanskelige grensdragninger mellom offentlig og privat sektor.³⁸

Videre omfatter bestemmelsen både passiv og aktiv korrupsjon, jf. bokstav a og b. Passiv korrupsjon foreligger etter bokstav a når noen for seg selv eller andre i forbindelse med utøvelse av stilling, verv eller utføring av oppdrag ”krever, mottar eller aksepterer” et tilbud om en utilbørlig fordel. Aktiv korrupsjon foreligger etter bokstav b når noen ”gir” eller ”tilbyr” en utilbørlig fordel under samme omstendigheter.

Både for aktiv og passiv korrupsjon må det være tale om en ”utilbørlig fordel”.³⁹ Etter en språklig forståelse tilsier ”fordel” at det må være noe mottakeren kan dra nytte av. Det følger av forarbeidene at alt mottakeren kan se seg tjent med omfattes.⁴⁰ Det kreves dermed ikke at fordelen har selvstendig økonomisk verdi.

Videre er ordlyden ”utilbørlig fordel” etter en språklig forståelse vag, men gir anvisning på en høy terskel der det må foretas en konkret vurdering av om fordelen er klanderverdig. Dette underbygges av forarbeidene, som legger til grunn at det må være tale om et klart klanderverdig forhold.⁴¹ I vurderingen må det ses hen til forretningspraksis på det aktuelle

³⁵ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 343 flg.

³⁶ Straffeloven §§ 388 og 389

³⁷ Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) s. 33

³⁸ Ibid.

³⁹ Straffeloven § 387 (1) bokstav a og b

⁴⁰ Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) s. 54

⁴¹ Ibid. s. 55

området, og de ”til enhver tid dominerende moral- og etikkoppfatninger i samfunnet”.⁴² Det er i juridisk teori lagt til grunn at det normalt vil være avgjørende dersom påvirkningshensikt kan bevises.⁴³

Fordelen må videre tilbys eller gis ”i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag”.⁴⁴ En språklig forståelse av ordlyden tilsier at det må være en form for sammenheng mellom fordelen og personens arbeid, der ordlyden er vid og tilsier at de fleste ansettelsesforhold vil omfattes. Dette underbygges av forarbeidene, der det legges til grunn at begrepet er vidt og er ment å ”omfatte alle tenkelige stillingsformer, verv og oppdragsforhold for offentlige og private arbeids- og oppdragsgivere”.⁴⁵

3.2 Foretaksstraff etter Straffeloven

3.2.1 Innledning

En generell regulering av foretaksstraff ble vedtatt i et nytt kapittel av straffeloven av 1902 i 1991.⁴⁶ Dette er i den nye straffeloven av 2005 regulert i §§ 27 og 28, som i all hovedsak viderefører rettstilstanden etter straffeloven av 1902 §§ 48 a og 48 b.⁴⁷

De nye bestemmelsene medfører imidlertid en viktig materiell endring, der et foretak etter den nye bestemmelsen kan ilegges ansvar ”selv om ingen enkeltperson har utvist skyld”.⁴⁸

Dermed etablerer den nye bestemmelsen et objektivt ansvar for foretak. Dette er i forarbeidene begrunnet med at området for foretaksstraffen skal utvides, der det ikke kreves at enkeltpersoner har oppfylt de subjektive straffbarhetsvilkårene.⁴⁹ Dette vil kunne gjøre ansvaret mer effektivt, og medfører at foretaksansvaret har vid rekkevidde.

Det er i rettspraksis lagt til grunn at formålet med foretaksstraff er å styrke straffeбудenes preventive effekt, særlig ved å unngå ansvarspulverisering, men også å gi foretakene insentiv

⁴² Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 470

⁴³ Matningsdal 2017 s. 1040

⁴⁴ Straffeloven § 387 (1) bokstav a og b

⁴⁵ Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) s. 34

⁴⁶ Høivik 2012 s. 61

⁴⁷ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 432

⁴⁸ Straffeloven § 27 (1)

⁴⁹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 431

til å forhindre at lovbrudd blir begått.⁵⁰ Kjerneområdet for lovgivningen er i denne sammenheng forbrytelser knyttet til arbeidsmiljø, forurensning og økonomisk kriminalitet.⁵¹ I det videre skal det gjøres rede for vilkårene for foretaksstraff.

3.2.2 Vilkår

Ansvarssubjektet etter § 27 er ”foretak”, som etter annet ledd omfatter ”selskap, samvirkeforetak, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet”. Etter en språklig forståelse er ordlyden vid, der de fleste foretakskonstruksjoner vil omfattes. Dette underbygges av at bakgrunnen for den vide formuleringen er at lovgiver ikke ønsker at adgangen til å straffe foretak skal påvirke hvilken konstruksjon som benyttes.⁵²

Videre er grunnforutsetningen for at foretaksstraff skal være aktuelt at et ”straffebud er overtrådt”.⁵³ En språklig forståelse av ordlyden tilsier at handlingen må være straffesanksjonert etter straffeloven eller særlovgivningen. Her tilsier ”overtrådt” at den objektive delen av gjerningsbeskrivelsen må være innfridd. Dermed er det et vilkår for foretaksstraff for korrupsjon at handlingen dekkes av gjerningsbeskrivelsen i § 387. Det er imidlertid ikke krav om at en enkeltperson har utvist skyld.⁵⁴ Denne endringen i straffeloven innebærer at foretaket også vil hefte for anonyme og kumulative feil.⁵⁵ Det er imidlertid lagt til grunn at ansvar skal være utelukket ved force majeure og hendelige uhell.⁵⁶

Ansvaret begrenses av at det er et vilkår at gjerningspersonen ”har handlet på vegne av et foretak”.⁵⁷ En språklig forståelse av ordlyden tilsier at det må foreligge en viss tilknytning mellom foretaket og gjerningspersonen, og til handlingen. Dette er i juridisk teori beskrevet som et dobbelt tilknytningskrav, om både personell og funksjonell tilknytning.⁵⁸

⁵⁰ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 35

⁵¹ Ibid. avsnitt 31 og 36

⁵² Innst. O. Nr. 55 (1990-1991) s. 3

⁵³ Straffeloven § 27 (1)

⁵⁴ Om vilkåret se pkt. 3.2.1

⁵⁵ Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 17

⁵⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 431

⁵⁷ Straffeloven § 27 (1)

⁵⁸ Høivik 2012 s. 232

Kravet om personell tilknytning innebærer at gjerningspersonen må ha en viss tilknytning til foretaket.⁵⁹ Etter forarbeidene må det foreligge en positiv hjemmel i form av avtale, sedvane eller lov.⁶⁰

Videre innebærer kravet om funksjonell tilknytning et krav om saklig sammenheng mellom handlingen og den aktivitet vedkommende skal utføre innenfor sin stilling.⁶¹ Foretaksstraff er blant annet begrunnet i preventive hensyn, og det er dermed rimelig at foretaket bare hefter for overtredelser som lå innenfor arbeidstakerens virkeområde og dermed innenfor arbeidsgivers kontroll. I denne sammenheng følger det av forarbeidene at foretaket ikke hefter for handlinger som ”bærer et klart preg av illojalitet mot foretaket”.⁶²

3.2.3 Foretaksstraffens fakultative karakter

Dersom vilkårene for foretaksstraff er innfridd ”kan” foretaket straffes.⁶³ Etter ordlyden er adgangen til foretaksstraff fakultativ, der det må foretas en konkret helhetsvurdering av om foretaksstraff skal ilegges. I rettspraksis er det fremholdt at spørsmålet om foretaksstraff skal ilegges beror på en ”bred, skjønsmessig helhetsvurdering”.⁶⁴ I Norconsult-dommen ble det i denne sammenheng, under henvisning til tidligere rettspraksis, uttalt at det ikke kan oppstilles noen presumpsjon for foretaksstraff der vilkårene er innfridd.⁶⁵ Dermed må både påtalemyndigheten og domstolene foreta en konkret skjønsmessig helhetsvurdering av om foretaksstraff skal ilegges i hvert enkelt tilfelle. Det ble i dommen understreket at dette gjelder selv om korrupsjonsforbrytelser er i foretaksstraffens kjerneområde.⁶⁶

I § 28 oppstilles en rekke momenter som skal tas i betraktning i vurderingen, men etter ”blant annet” er dette bare momenter i en helhetsvurdering der også andre forhold kan være relevant.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 430

⁶¹ Høivik 2012 s. 232

⁶² Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 18

⁶³ Straffeloven § 27 (1)

⁶⁴ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 27

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid. avsnitt 36

3.3 Etterfølgende tiltak

3.3.1 Innledning

Særegent for foretaksstraff, i motsetning til ved straffansvar for individer, er at etterfølgende forhold kan ha betydning for straffespørsmålet, og ikke bare for straffutmåling.⁶⁷

Et eksempel kan her finnes i Norconsult-dommen i Rt. 2013 s. 1025. Spørsmålet i saken var om Norconsult skulle idømmes foretaksstraff, etter at en ansatt i selskapet var dømt for medvirkning til bestikkelser av offentlige tjenestemenn i forbindelse med et prosjekt for utbygging av vann- og avløpsnett i Tanzania. Til tross for at det var tale om grove overtredelser, og at selskapet hadde manglende ”retningslinjer, instruksjer, opplæring og kontroll”, ble selskapet ikke ilagt straff.⁶⁸ Det ble i denne sammenheng lagt avgjørende vekt på at det hadde gått uforholdsmessig lang tid, at det hadde medført omfattende reaksjoner fra Verdensbanken og risiko for utestengelse fra offentlige anskaffelser, i tillegg til at ”selskapet har foretatt flere tiltak for å forhindre korrupsjon i fremtiden”.⁶⁹ Dommen illustrerer at etterfølgende tiltak kan få betydning for vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges.

At etterfølgende tiltak i form av for eksempel forbedring av complianceprogram kan vektlegges samsvarer med at foretaksstraffens formål er å ha preventiv virkning, deriblant å heve standarden på virksomhetene.⁷⁰ I det videre skal det redegjøres for hvilke etterfølgende tiltak som vektlegges, der disse skal beskrives nærmere i punkt 6.1.

3.3.2 Selvrappoterering

Etter straffeloven § 78 bokstav f skal det ved straffutmålingen vektlegges i formildende retning at ”lovbryteren har avgitt en uforbeholden tilståelse”. Det er lagt til grunn i forarbeidene at bestemmelsen også får anvendelse for foretak.⁷¹ Dermed vil selvrappoterering ha betydning for utmåling av foretaksstraff. Et eksempel kan her finnes i Yara-saken. ØKOKRIM mente å kunne bevise at Yara gjentatte ganger hadde benyttet bestikkelser i

⁶⁷ Grønning, Husabø og Jacobsen 2016 s. 759

⁶⁸ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 96

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 432

⁷¹ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) s. 38

forbindelse med kontraktsforhandlinger i Russland, India og Libya.⁷² Yara vedtok forelegg, og ØKOKRIM uttalte at de ved utmålingen av boten i formildende retning la vekt på at selskapet selv hadde kontaktet ØKOKRIM.⁷³ Etter forarbeidene vil størrelsen på strafferabatten bero på en konkret vurdering i den enkelte sak.⁷⁴

3.3.3 Samarbeid

Videre skal det etter § 78 bokstav f ved utmålingen legges vekt på om lovbrøyteren har ”i vesentlig grad bidratt til oppklaring av andre lovbrudd”. En språklig forståelse av ordlyden tilsier at bidraget til oppklaring må være betydelig, der oppklaring av de fleste lovbrudd vil omfattes. Dette tilsier at også selskapets bidrag til avklaring av saker mot enkeltpersoner innblandet i korrupsjonen kan vektlegges. Det er også lagt til grunn i rettspraksis at oppklaring i sak mot medskyldig omfattes.⁷⁵ Videre følger det av rettspraksis at også bidrag til oppklaring av egen sak kan vektlegges i formildende retning.⁷⁶

Veiledning kan finnes i Finance Credit-saken i Rt. 2007 s. 1677, der spørsmålet var omfanget av tilståelsesrabatt for en domfelt i en bedragerisak. I dommen uttales det at et sentralt hensyn bak reglene i § 78 bokstav f er prosessøkonomiske hensyn, som vil gjøre seg særlig gjeldende i økonomiske straffesaker.⁷⁷ Dette fordi slike saker ofte vil kreve en ”omfattende gjennomgang av dokumenter” og ha forgreininger til utlandet som gjør det særlig vanskelig og tidskrevende for politiet å avklare sakene.⁷⁸ Dette tilsier at strafferabatt for samarbeid med påtalemyndigheten vil være særlig aktuelt ved foretaksstraff for korrupsjon, da det ofte er tale om komplekse saker over flere jurisdiksjoner der foretakets bidrag kan være særlig verdifullt.

Det kan i denne sammenheng ses hen til Yara-saken, der det ble vektlagt i formildende retning at Yara hadde samarbeidet godt med ØKOKRIM, blant annet ved å fremskaffe dokumentasjon.⁷⁹

⁷² ØKOKRIM 2014

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) s. 39

⁷⁵ Rt. 2007 s. 1056 avsnitt 94

⁷⁶ Rt. 2004 s. 1287 avsnitt 22

⁷⁷ Rt. 2007 s. 1677 avsnitt 27

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ ØKOKRIM 2014

Det vil dermed være av betydning for straffutmåling om foretaket samarbeider med påtalemyndigheten.

3.3.4 Compliance

Videre ble det i Norconsult-dommen i helhetsvurderingen etter § 28 ble lagt vekt på at ”Norconsult ifølge lagmannsretten har foretatt flere tiltak for å forhindre korrupsjon”.⁸⁰

Dermed kan etterfølgende tiltak for å forebygge korrupsjon få betydning både for vurderingen av hvorvidt foretaksstraff skal ilegges, og for utmåling av straff.

Videre tilsier Norconsult-dommens uttalelse om at foretaket hadde ”foretatt flere tiltak” at det sentrale er at foretaket har tatt skritt for å forbedre sitt complianceprogram, der det ikke kreves at dette skal være perfektjonert. Likevel må det i lys av det preventive hensynet som ligger bak foretaksstraffinstituttet legges til grunn at momentet vil få ytterligere vekt jo nærmere complianceprogrammet er det loven anser som et effektivt complianceprogram. ØKOKRIM har i denne sammenheng utarbeidet en liste over momenter av betydning, som er basert på Høyesteretts praksis.⁸¹⁸²

1. Organisering, opplæring, oppfølging og kontroll tilpasset virksomhetens forretningsoperasjoner og korrupsjonsrisiko
2. Generelle instruksjoner og retningslinjer
3. Korrupsjon eksplisitt tatt opp i de retningslinjene
4. Rutiner for håndtering av korrupsjonsspørsmål
5. Gode manualer er ikke tilstrekkelig; etterlevelse er avgjørende
6. Kartlegging og identifisering av særlige risikomomenter
7. Regelmessig oppfølging ved konkrete spørsmål om hvordan operasjoner som kan medføre risiko, faktisk blir utført
8. Innpode ledere om deres ansvar som ledere og forbilder, både når det gjelder å følge reglene og om å varsle om avvik
9. Jevnlig innskjerping og oppfriskning av rutiner mv

⁸⁰ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 95

⁸¹ Eriksen 2014 s. 254

⁸² Listen er kun å anse som ØKOKRIMs standpunkt til hva som kreves, men selv om den dermed har begrenset rettskildemessig vekt bygger den på Høyesteretts praksis og er egnet til å illustrere en sammenfatning av hva som vil vektlegges

3.4 Oppsummering

Gjennomgangen over illustrerer at straffeloven oppstiller et vidtgående ansvar for foretak der noen med tilknytning til foretaket krever eller mottar bestiktelser i både privat og offentlig sektor. Answarets fakultative karakter medfører at det åpnes for en helhetsvurdering der en rekke momenter vil være relevant, inkludert foretakets etterfølgende tiltak. Imidlertid foreligger det lite veiledning i Høyesteretts praksis angående hvilke etterfølgende tiltak som vil få betydning, og hvor stor vekt disse vil tillegges.

4. UK BRIBERY ACT

4.1 Bestemmelsene om korrupsjon

UKBA ble vedtatt i 2010.⁸³ Bakgrunnen for loven var kritikk fra det internasjonale samfunnet for mangelfull etterlevelse av OECD-konvensjonen, i tillegg til at tidligere lovgivning var utdatert.⁸⁴

Loven har fire hovedbestemmelser om korrupsjon. Section 1 kriminaliserer aktiv korrupsjon, i form av å tilby, love eller gi en fordel, der hensikten er å påvirke mottakeren til å utføre en utilbørlig handling, eller der fordelene skal være belønning for en slik handling.⁸⁵

Med hjemmel i section 2 rammer UKBA også passiv korrupsjon, i form av å etterspørre eller akseptere å motta en fordel for å utføre en utilbørlig handling, eller som belønning for utførelsen.⁸⁶ Etter både section 1 og 2 er det sentrale for vurderingen av hva som er en utilbørlig handling hva "a reasonable person in the UK would expect in relation to the performance of the type of function or activity concerned".⁸⁷

Videre har UKBA et selvstendig straffebud for bestikkelse av utenlandsk offentlig tjenestemann i section 6. Bestemmelsen rammer den som tilbyr, lover eller gir en fordel til en utenlandsk offentlig tjenestemann i den hensikt å påvirke tjenestemannen i hans utøvelse av sin funksjon.

Foretaksstraff reguleres av section 7, som det skal redegjøres for i det videre.

4.2 Foretaksstraff i UKBA

4.2.1 Innledning

Tidligere var foretaksstraff i britisk rett utformet som et ledelsesansvar etter identifikasjonsprinsippet, der foretaket ble ansvarlig for ledelsens handlinger og skyld.⁸⁸

⁸³ Yeoh 2011. s. 41

⁸⁴ Ibid. s. 37

⁸⁵ Section 1

⁸⁶ Section 2

⁸⁷ Section 5 (1)

⁸⁸ Høivik 2012 s. 146

Denne ansvarsformen er imidlertid kritisert for å angi en for snever krets, og dermed et for snevert foretaksansvar.⁸⁹

UKBA section 7 etablerer en ny form for foretaksansvar, der foretaket blir ansvarlig for mangelfull forebygging av korrupsjon.⁹⁰ Denne ansvarsformen innebærer at foretaket også kan bli ansvarlig for underordnede ansattes handlinger, og i motsetning til det norske foretaksansvaret er det utformet som et obligatorisk straffansvar der vilkårene er innfridd.

Section 7 er ment å skulle virke ved siden av de øvrige korrupsjonsbestemmelsene, og den stenger dermed ikke for at foretaket kan bli ansvarlig etter section 1 eller 6 i tråd med identifikasjonsprinsippet. I det videre vil imidlertid behandlingen av UKBA begrenses til omtale av section 7, da det er denne som direkte regulerer foretaksstraff.

4.2.2 Vilkår

For at et foretak skal rammes av section 7 må det etter section 7 (1) være tale om en ”relevant commercial organisation”.⁹¹

Videre oppstiller section 7 et tilknytningskrav, der overtredelsen må være begått av en person som er ”associated” med foretaket. Etter section 8 (1) er ”associated” person definert som en person ”who performs services for or on behalf of” foretaket. Det er lagt til grunn i veiledningen at ordlyden er ment å gi bestemmelsen et vidt anvendelsesområde. Etter section 8 (4) må det foretas en bred vurdering av alle relevante omstendigheter, hvor personens formelle stilling ikke er avgjørende.⁹² Bestemmelsen er dermed videre enn etter norsk rett, ettersom det ikke er noe krav om formell tilknytning. Personens faktiske aktivitet på vegne av selskapet er det sentrale.⁹³

Videre kreves det etter section 7 (3) at denne personen er skyldig i overtredelse av section 1 eller 6, men det er ikke et krav om at vedkommende er straffet. Dermed er UKBA snevrere enn straffeloven på dette punkt, ettersom bare aktiv korrupsjon rammes av bestemmelsen.

⁸⁹ Høivik 2012 s. 148-149

⁹⁰ UKBA Guidance s. 8

⁹¹ Det vises til behandlingen av vilkåret i pkt. 2.2

⁹² Explanatory notes Section 8

⁹³ Ibid.

Section 7 stiller også krav til formålet med bestikkelsen, som må være å skaffe eller beholde ”business” eller ”an advantage in the conduct of business” for foretaket.⁹⁴ Dette i motsetning til etter straffeloven, der dette bare er et moment i vurderingen.

4.2.3 Unntak ”adequate procedures”

Som vist oppstiller section 7 et strengt og vidtgående ansvar for korrupsjon. Ansvaret balanseres imidlertid av section 7 (2), der det er en straffrihetsgrunn at foretaket hadde ”in place adequate procedures designed to prevent persons associated with C from undertaking such conduct”. Straffansvaret vil dermed bortfalle dersom foretaket hadde på plass tilstrekkelige forebyggende tiltak.

Bakgrunnen for unntaket er at formålet med UKBA ikke er å holde velorganiserte foretak ansvarlige for enkelthendelser begått på deres vegne, der det anerkjennes at selv en bedrift med et velfungerende complianceprogram ikke kan forebygge all korrupsjon.⁹⁵ Videre er unntaket egnet til å fungere som et insentiv til bedrifter om å utarbeide et effektivt complianceprogram, og slik forebygge korrupsjon.

4.3 Etterfølgende tiltak

4.3.1 Innledning

Hovedfokuset etter section 7 er ”adequate procedures”, og dermed på hvilke tiltak foretaket hadde på plass før overtredelsen fant sted. Påtalemyndigheten har imidlertid skjønnet i vurderingen av hvorvidt det skal tas ut tiltale,⁹⁶ og i denne sammenheng vil etterfølgende tiltak kunne få betydning i vurderingen.⁹⁷

Videre vil etterfølgende tiltak ha betydning for om saken kan løses gjennom en Deferred Prosecution Agreement (DPA) med selskapet.⁹⁸ En DPA er en avtale mellom påtalemyndigheten og selskapet, der det ikke reises påtale dersom en rekke vilkår satt av

⁹⁴ Section 7 (1) (a) og (b)

⁹⁵ UKBA Guidance s. 8

⁹⁶ Ibid. s. 19

⁹⁷ Ibid. s. 8

⁹⁸ Deferred prosecution agreements Code of Practice avsnitt 2.8.2 i

påtalemyndigheten blir møtt over en bestemt tidsperiode, og retten samtykker i at dette er ”in the interests of justice”.⁹⁹ En DPA vil kunne medføre tyngende vilkår på selskapet, som bøter, forbedring av compliance program og å ansette en uavhengig kontrollør til å overvåke progresjonen. Selskapet må selv stå for disse kostnadene,¹⁰⁰ og også i denne sammenheng vil etterfølgende tiltak få betydning for om en slik kontrollør anses nødvendig.¹⁰¹

Et eksempel kan her finnes i Rolls Royce-saken, der Rolls Royce hadde feilet i å forebygge bestikklser begått av ansatte i en rekke tilfeller i blant annet Nigeria og Indonesia. Saken var den største så langt løst som en DPA, og ble av retten ansett som alvorlig grunnet omfattende og systematiske bestikklser over flere jurisdiksjoner over en lang tidsperiode.¹⁰² Det forelå dermed tungtveiende faktorer som talte for tiltale, og retten uttalte at det krevde ”strong countervailing public interest factors” for at en DPA skulle anses ”in the interests of justice”.¹⁰³ Det ble i denne sammenheng lagt avgjørende vekt på Rolls Royce sitt omfattende samarbeid med påtalemyndigheten og selskapets forbedring av complianceprogrammet.¹⁰⁴

Saken illustrerer at etterfølgende tiltak kan få stor betydning, når også omfattende korrupsjonssaker kan løses som en DPA med omfanget av etterfølgende tiltak som en avgjørende del av begrunnelsen.

Videre vil etterfølgende tiltak også ha betydning for utmåling av bot både ved tiltale og ved inngåelse av en DPA.¹⁰⁵

Dermed vil etterfølgende tiltak ha stor betydning for vurderingen av foretaksstraff etter UKBA, både i vurderingen av om tiltale skal tas ut, om saken kan løses gjennom en DPA og for utmåling. Det skal i det videre gjøres rede for hvilke etterfølgende tiltak som vil vektlegges, der det vil redegjøres for innholdet i disse i sammenligningen i punkt 6.1.

⁹⁹ Ibid. avsnitt 6

¹⁰⁰ Ibid. avsnitt 7.13

¹⁰¹ Ibid. avsnitt 7.11

¹⁰² Final Judgment SFO v. Rolls Royce avsnitt 35

¹⁰³ Ibid. avsnitt 36

¹⁰⁴ Ibid. avsnitt 62

¹⁰⁵ Ibid. avsnitt 123

4.3.2 Selvrapportering

For det første vil det ha betydning om selskapet selv har rapportert overtredelsen til påtalemyndigheten. Det kan her ses hen til Standard Bank-dommen. Standard Bank ble etterforsket for bestikkelser i forbindelse med en kontrakt med myndighetene i Tanzania, der et søsterselskap utbetalte flere millioner dollar i bestikkelser til en samarbeidspartner med tilknytning til lokale myndigheter i Tanzania.¹⁰⁶ Til tross for den velkjente risikoen for korrupsjon i denne typen transaksjoner hadde Standard Bank et manglende complianceprogram på området, og hadde ikke foretatt selvstendig due diligence av tredjeparten. Det forelå dermed et brudd på section 7.¹⁰⁷ DPA'en ble likevel ansett i samsvar med "interests of justice", der retten uttalte at det måtte tillegges betydelig vekt at Standard Bank straks rapporterte seg selv til myndighetene.¹⁰⁸

4.3.3 Samarbeid

Videre vil selskapets samarbeid med påtalemyndigheten ha betydning. Dette kan illustreres av Rolls Royce-saken, hvor retten uttalte at Rolls Royce sitt samarbeid ble nøye gjennomgått fordi dette var av stor betydning for vurderingen av "the interests of justice", balansen mellom påtale og DPA og omfanget av reaksjonene Rolls Royce skulle tillegges.¹⁰⁹ Med betydelig vekt på Rolls Royce sin "extraordinary cooperation" ble DPA'en dermed godkjent.¹¹⁰

4.3.4 Compliance

Videre uttalte retten i Rolls Royce-saken at "the attention paid to corporate compliance prior to, at the time of and subsequent to the offending" ville være av stor betydning for vurderingen.¹¹¹ Dette illustrerer at selskapets fokus på compliance etter overtredelsen vil tillegges vekt. Uttalelsene tilsier videre at det ikke kreves at programmet er perfekt, det er tilstrekkelig at det er utvist betydelige forbedringer.

Likevel må det legges til grunn at momentet vil ha ytterligere vekt dersom complianceprogrammet regnes som i samsvar med det som kreves etter gjeldende rett.

¹⁰⁶ Final Judgment SFO v. Standard Bank avsnitt 19

¹⁰⁷ Ibid. avsnitt 6-8

¹⁰⁸ Preliminary Judgment SFO v. Standard Bank avsnitt 27

¹⁰⁹ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 21

¹¹⁰ Ibid. avsnitt 19

¹¹¹ Ibid. avsnitt 43

Veiledning kan her finnes i hva som etter UKBA Guiden regnes for å være ”adequate procedures”, og dermed et effektivt complianceprogram. Veilederen setter her opp seks prinsipper:¹¹²

1. Proportionate Procedures
2. Top-level commitment
3. Risk Assessment
4. Due Diligence
5. Communication (including training)
6. Monitoring and review

Det er understreket i guiden at disse prinsippene bare er veiledende, der det i hvert enkelt tilfelle må foretas en konkret vurdering sett i lys av selskapets situasjon og risikobilde.¹¹³ Et complianceprogram kan dermed anses som effektivt uten at disse prinsippene følges slavisk, men de gir likevel veiledning til vurderingen av hva som vil anses som et effektivt complianceprogram.

4.4 Oppsummering

Som redegjørelsen viser har UKBA etablert et strengt ansvar for foretak, der foretaket blir ansvarlig for aktive bestikkelser foretatt av personer med tilknytning til foretaket. Dette strenge objektive ansvaret balanseres av at det oppstilles som straffrihetsgrunn at foretaket har hatt tilstrekkelige forebyggende tiltak på plass før overtredelsen. Dermed oppstilles en snevrere vurdering for foretaksansvar etter UKBA enn etter straffeloven, der straffeloven også åpner for å vektlegge andre momenter, som for eksempel lovbruddets grovhet¹¹⁴. Likevel medfører UKBAs regulering et fokus på og en oppfordring til forebygging, der den utarbeidede veilederen bidrar til en mer forutberegnelig rettsstilling for foretakene. Videre åpner bruken av DPA's for at etterfølgende tiltak kan få avgjørende betydning. Dette er særlig begrunnet med allmennpreventive hensyn, der andre bedrifter skal oppfordres til lignende tiltak dersom korrupsjon avdekkes.¹¹⁵

¹¹² UKBA Guidance s. 21-31

¹¹³ Ibid. s. 7

¹¹⁴ Straffeloven § 28 bokstav b

¹¹⁵ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 120

5. FCPA

5.1 Bestemmelsene om korrupsjon

FCPA ble vedtatt i 1977.¹¹⁶ Bakgrunnen for loven var avsløringer om omfattende bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn i regi av amerikanske selskaper, der lovens formål var å få bukt med dette.¹¹⁷ Av hensyn til oppgavens omfang avgrenses det mot lovgivningens bestemmelser om regnskapsføring.

For at FCPA skal komme til anvendelse må gjerningspersonen ha begått korrupsjonshandlingen ”corruptly”.¹¹⁸ Vilkåret innebærer krav om påvirkningshensikt, og således at formålet med handlingen var å uberettiget påvirke personen til å misbruke sin stilling.¹¹⁹

Videre er det etter FCPA krav om at bestikkelsen ble begått ”wilfully”.¹²⁰ Vilkåret gjør seg imidlertid ikke gjeldende for foretaksansvar.¹²¹

Fordelen som tilbys den offentlige tjenestemannen kan etter FCPA være ”anything of value”. Formuleringen er vid fordi lovgivningsmyndighetene anerkjente at bestikkelser kan komme i ulike former, og det sentrale er at det må være tale om noe av økonomisk verdi.¹²²

Videre må den korrupte betalingen være foretatt overfor en ”foreign official”.¹²³ Begrepet er vidt, og omfatter enhver tjenestemann eller ansatt i en utenlandsk regjering, departement, offentlige organer, eller ”instrumentality thereof”, eller i en ”public” internasjonal organisasjon.¹²⁴ Begrepet omfatter også politiske partier, tjenestemenn i politiske partier og kandidater for politiske stillinger.¹²⁵

¹¹⁶ Department of Justice (2017): Foreign Corrupt Practices Act

¹¹⁷ H.R.REP.NO.95-640 (1977)

¹¹⁸ FCPA §§ 78dd-1 (a), 78dd-2 (a) og 78dd-3 (a)

¹¹⁹ FCPA Guidance s. 14

¹²⁰ FCPA §§ 78dd-2 (g), 78dd-3 (e), 78ff (c)

¹²¹ FCPA Guidance s. 14

¹²² Ibid.

¹²³ FCPA § 78dd-1 (a), § 78dd-2 (a) og § 78dd-3 (a)

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ FCPA Guidance s. 19

Videre må det bemerkes at ”instrumentality” er tolket vidt.¹²⁶ Begrepet omfatter statlig eide enheter, i tillegg til enheter som er statlig kontrollert.¹²⁷ Den brede definisjonen av ”instrumentality” innebærer at FCPA vil ha et vidt virkeområde, til tross for at den er begrenset til bestikkelser av offentlige tjenestemenn.

FCPA inneholder ett ytterligere vilkår, der bestikkelsen må ha et kommersielt formål.¹²⁸ Dette innebærer at gjerningspersonens formål med bestikkelsen må være å oppnå en forretningsmessig fordel for seg selv eller andre.¹²⁹

5.2 Foretaksstraff i FCPA

Utgangspunktet for føderal lovgivning i USA er et prinsipalansvar, der foretak kan bli ansvarlig for handlinger foretatt av ansatte på alle nivå.¹³⁰ Bakgrunnen for at foretak er underlagt straffansvar er at dette muliggjør at myndighetene kan være en aktør i å sikre mer positiv bedriftskultur, i tillegg til å være aktiv i å forebygge, avdekke og straffe alvorlig kriminalitet.¹³¹

Et foretak kan bli ansvarlig for overtredelser av FCPA begått av foretakets direktører, ansatte og agenter etter doktrinen ”respondeat superior”.¹³² Handlingen må da være innenfor ”the scope of his duties”,¹³³ noe som innebærer at det må være en viss sammenheng mellom handlingen og personens arbeidsoppgaver. Rettspraksis har lagt til grunn at det sentrale er om den ansatte ”is performing acts of the kind which he is authorized to perform”.¹³⁴ Som etter norsk og britisk rett stilles det dermed krav om personell og funksjonell tilknytning. I motsetning til i norsk rett stilles det imidlertid et tilleggskrav om at handlingen hadde som formål helt eller delvis å gi foretaket en fordel.¹³⁵

¹²⁶ FCPA Guidance s. 20

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ FCPA §§ 78dd-1 (a), 78dd-2 (a) og 78dd-3 (a)

¹²⁹ United States v. Kay 2004

¹³⁰ Høivik 2012 s. 157

¹³¹ USAM 9-28.200

¹³² Ibid. 9-28.210

¹³³ Ibid.

¹³⁴ United States v. Potter 2006

¹³⁵ USAM 9-28.210

Videre kan foretak også bli ansvarlig etter læren om ”successor liability”, der foretaket hefter for overtredelser knyttet til andre foretak ved fusjon eller oppkjøp.¹³⁶ Ansvarer har sin bakgrunn i at foretak ikke skal kunne unngå ansvar ved reorganisering.

5.3 Etterfølgende tiltak

5.3.1 Innledning

Etterfølgende tiltak er ikke eksplisitt nevnt i FCPA. Imidlertid vil etterfølgende tiltak kunne få avgjørende betydning for hvilke konsekvenser, om noen, et brudd på FCPA vil tillegges.¹³⁷ Myndighetene har valget mellom å løse saken gjennom tiltale, ”plea agreement”, DPA, Non-Prosecution Agreement (NPA) eller en deklinasjon, som innebærer at forholdet ikke etterfølges.¹³⁸ Her vil etterfølgende tiltak få betydning for vurderingen av hvilke reaksjon selskapet tillegges.¹³⁹

En DPA etter amerikansk rett innebærer at myndighetene sender påtale til retten, men der tiltale og rettssak utsettes for en viss periode, og aldri gjennomføres dersom foretaket over avtalens bestemte periode innfrir avtalens vilkår.¹⁴⁰ Dersom avtalens vilkår innfris og rettssak ikke gjennomføres, anses ikke DPA’en som en strafferettslig dom.¹⁴¹ Som etter britisk rett kan en DPA medføre tyngende vilkår på selskapet.¹⁴²

Et eksempel kan her finnes i Rolls Royce-saken. I saken hadde flere ansatte vært innblandet i betalinger til rådgivere, vel vitende om at pengene ville bli brukt til bestikkelser av offentlige tjenestemenn i blant annet Thailand, Brasil og Angola for å få konfidensiell informasjon og sikre Rolls Royce kontrakter.¹⁴³ Det var tale om omfattende korrupsjon, men med vekt på Rolls Royce sine etterfølgende tiltak i form av samarbeid med påtalemyndigheten og økt fokus på compliance, ble saken løst som en DPA.¹⁴⁴ Saken illustrerer at etterfølgende tiltak kan få avgjørende betydning for hvordan en korrupsjonssak løses.

¹³⁶ FCPA Guidance s. 28

¹³⁷ Ibid s. 53

¹³⁸ Ibid. s. 74-75

¹³⁹ Ibid. s. 53

¹⁴⁰ Ibid. s. 74

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Rolls Royce DPA s. 6-10

¹⁴³ Rolls Royce DPA Attachment A s. A-5

¹⁴⁴ Rolls Royce DPA s. 3

Videre kan en sak om korrupsjon etter FCPA løses gjennom en NPA, som i all hovedsak er tilsvarende en DPA, bortsett fra at påtale aldri sendes til retten.¹⁴⁵ Etterfølgende tiltak vil også ha betydning for om det stilles som vilkår for disse avtalene at selskapet får inn en uavhengig kontrollør, et tiltak som vil ha økonomiske konsekvenser for selskapet.¹⁴⁶

I 2017 ble det vedtatt nye retningslinjer for påtalemyndigheten som adresserer betydningen av etterfølgende tiltak. Formålet med de nye retningslinjene er å oppfordre selskaper til å selvrapportere, og gi klarere fordeler til selskaper som iverksetter etterfølgende tiltak.¹⁴⁷ Videre skal klarere retningslinjer medføre mer forutberegnelighet for selskapene, og slik legge til rette for selvrapportering.¹⁴⁸ Etter USAM 9-47.120 skal det være en ”presumption that the company will receive a declination absent of aggravating circumstances” dersom selskapet har selvrapportert, samarbeidet med påtalemyndigheten og forbedret sitt complianceprogram. Dermed er utgangspunktet at foretak som har iverksatt tilstrekkelige etterfølgende tiltak går fri fra straffansvar, såfremt det ikke foreligger skjerpene omstendigheter. Det skal likevel bemerkes at selskapet fortsatt er forpliktet til å tilbakebetale fortjenesten fra overtredelsen, samt erstatning.¹⁴⁹

Terskelen for at det foreligger skjerpene omstendigheter er ikke klarlagt, men overtredelsens omfang, involvering fra ledelsen og betydelig fortjeneste angis som relevante momenter i vurderingen.¹⁵⁰ Dersom slike skjerpene omstendigheter foreligger vil saken imidlertid fortsatt kunne løses som en DPA eller NPA.

I tillegg til at etterfølgende tiltak vil ha betydning for om selskapet ilegges straff eller andre reaksjoner, vil det også ha betydning for eventuell utmåling av bot og andre reaksjoner.¹⁵¹

Det skal i det videre gjøres rede for hvilke etterfølgende tiltak som vektlegges, der det vil gjøres nærmere rede for hva som ligger i disse i sammenligningen i punkt 6.1.

¹⁴⁵ FCPA Guidance s. 75

¹⁴⁶ USAM 9-47.120

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ U.S. Dep’t of Justice 2017

¹⁴⁹ USAM 9-47.120

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ FCPA Guidance. s 68

5.3.2 Selvrapportering

For det første vil det vektlegges at foretaket selv rapporterte overtredelsen til relevante myndigheter. Dette kan illustreres av Ralph Lauren-saken. Saken omhandlet gjentatte bestiktelser av tolltjenestemenn for å få varer gjennom tollene i Argentina.¹⁵² Med vekt på blant annet selskapets ”timely, voluntary and complete disclosure of the conduct” ble saken løst som en NPA.¹⁵³

5.3.3 Samarbeid

Videre vil selskapets samarbeid med påtalemyndigheten og dens etterforskning vektlegges.¹⁵⁴ Det kan i denne sammenheng ses hen til Rolls Royce-saken. Det var i saken tale om omfattende korrupsjon, men blant annet med vekt på Rolls Royce sitt samarbeid med påtalemyndigheten i form av intern etterforskning, informasjonsdeling og tilrettelegging av intervjuer med ansatte, ble saken løst som en DPA.¹⁵⁵

5.3.4 Compliance

Videre vil selskapets ”efforts to implement an effective corporate compliance program or to improve an existing one” ha betydning.¹⁵⁶ Det vil dermed ha betydning om foretaket i tiden etter overtredelsen har søkt å forbedre sitt complianceprogram.

Dette tilsier at det ikke kreves at foretaket på tidspunktet for vurderingen har implementert et perfeksjonert complianceprogram, det sentrale er at selskapet har foretatt forbedringer.

Likevel må det legges til grunn at momentet vil få ytterligere vekt dersom complianceprogrammet kan sies å være i tråd med lovgivningens krav.

I denne sammenheng anerkjenner amerikanske myndigheter at ”no compliance program can ever prevent all criminal activity by a corporation’s employee”,¹⁵⁷ og vil dermed foreta en helhetsvurdering av complianceprogrammet basert på tre overordnede spørsmål:¹⁵⁸

¹⁵² Ralph Lauren NPA Attachment A s. A-2

¹⁵³ Ralph Lauren NPA s. 1

¹⁵⁴ USAM 9-28.300

¹⁵⁵ Rolls Royce DPA s. 3

¹⁵⁶ USAM 9-28.300

¹⁵⁷ FCPA Guidance s. 56

¹⁵⁸ USAM 9-28.800

- Is the corporation's compliance program well designed?
- Is the program being applied earnestly and in good faith?
- Does the corporation's compliance program work?

Det sentrale synes dermed å være at programmet er effektivt og etterleves i praksis. I FCPA Guiden understrekes det at det ikke eksisterer noe "one-size-fits-all program", men det oppstilles ti momenter som vil være av særlig betydning:¹⁵⁹

1. Commitment from Senior Management and a Clearly Articulated Policy Against Corruption
2. Code of Conduct and Compliance Policies and Procedures
3. Oversight, Autonomy, and Resources
4. Risk Assessment
5. Training and Continuing Advice
6. Incentives and Disciplinary Measures
7. Third-Party Due Diligence and Payments
8. Confidential Reporting and Internal Investigation
9. Continuous Improvement: Periodic Testing and Review
10. Mergers and Acquisitions: Pre-Acquisition Due Diligence and Post-Acquisition Integration

¹⁵⁹ FCPA Guidance s. 57-62

5.4 Oppsummering

I amerikansk rett er det en lang tradisjon for å straffe foretak. I motsetning til i norsk og britisk rett omfatter FCPA bare bestikkelser av offentlige tjenestemenn, men ansvaret favner likevel vidt. Foretak kan her bli ansvarlig for bestikkelser foretatt av personer med tilknytning til selskapet dersom formålet var å gi selskapet en fordel.¹⁶⁰ I likhet med UKBA åpner FCPA for avtaler med påtalemyndigheten, der etterfølgende tiltak vil være av sentral betydning for vurderingen. I motsetning til etter UKBA foreligger det imidlertid en presumpsjon for deklinasjon der selskapet har iverksatt tilstrekkelige etterfølgende tiltak, dersom det ikke foreligger skjerpene omstendigheter.¹⁶¹

¹⁶⁰ USAM 9-28.200

¹⁶¹ USAM 9-47.120

6. SAMMENLIGNING AV STRAFFELOVEN, UKBA OG FCPA

6.1 De etterfølgende tiltakene

6.1.1 Innledning

De fleste selskaper som blir innblandet i korrupsjon, vil foreta visse etterfølgende tiltak for å rydde opp når dette avdekkes, uavhengig av trusselen om straffansvar. Felles for alle tre regelsett er at slike etterfølgende tiltak vil ha betydning for vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges, og for utmåling. Slik gis foretakene en mulighet til å reparere forholdet når ulykken først er ute.

For FCPA foreligger det klare retningslinjer for hva som forventes av selskapene for å unngå påtale fra påtalemyndigheten i USAM, i tillegg til at FCPA Guiden gir veiledning vedrørende hva som kreves når det gjelder forbedring av complianceprogram. Også etter UKBA foreligger det en rekke dokumenter fra påtalemyndigheten som gir veiledning om hvilke etterfølgende tiltak som kreves, i tillegg til at UKBA Guiden oppstiller veiledende prinsipper for hva som vil kreves av complianceprogrammet.

Til sammenligning finnes ikke lignende retningslinjer for norske foretak. Norconsult-dommen tar til en viss grad opp hvilke etterfølgende tiltak som vil vektlegges i form av compliance. Høyesterett foretar imidlertid ikke en selvstendig vurdering av selskapets etterfølgende tiltak, men viser til lagmannsrettens vurdering.¹⁶² Videre ble det i lagmannsrettens dom uttalt at det ble ansett som positivt at selskapet hadde bidratt til sakens opplysning, der det ble foretatt en vurdering av betydningen av selvrapporing og hvorvidt selskapet hadde ”evne og vilje til å trenge til bunns i saken”.¹⁶³ Disse momentene er imidlertid ikke adressert i Høyesteretts vurdering, og det er dermed noe uklart hvilke betydning dette vil tillegges i vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges og hva som i denne sammenheng vil kreves.

Dermed er både UKBA og FCPA mer forutberegnelig når det gjelder hvilke etterfølgende tiltak som kreves av selskapene for at de skal kunne begrense sitt ansvar, og hva som ligger i disse. Likevel har de tre regelsettene til felles at det sentrale for vurderingen av etterfølgende

¹⁶² Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 95

¹⁶³ LB-2011-148517

tiltak er hvorvidt selskapet selv har rapportert overtredelsen, samarbeidet med påtalemyndigheten og foretatt skritt for å forbedre sitt complianceprogram. I det videre skal det foretas en sammenligning av hva som ligger i disse etterfølgende tiltakene etter straffeloven, UKBA og FCPA, og deretter av hvilke virkning disse tillegges.

6.1.2 Selvrapportering

Et fellestrekk for de tre regelsettene er at selskapets selvrapportering om egne overtredelser vil vektlegges.

Etter FCPA kreves det i denne sammenheng at selvrapporteringen er frivillig.¹⁶⁴ Dette tilsier at selvrapporteringen må skje før det foreligger en nærliggende risiko for at myndighetene oppdager forholdet på egenhånd. Dette er også understreket i Federal Sentencing Guidelines, der det legges til grunn at selvrapportering må skje før en ”imminent threat of disclosure or government investigation”.¹⁶⁵

Et slikt eksplisitt krav om frivillighet er ikke lagt til grunn verken i UKBA eller etter norsk rett. For UKBA følger det imidlertid av Guidance on Corporate Prosecutions at det er en forutsetning for at selvrapportering skal tas i betraktning at den er en del av en ”genuinely proactive approach adopted by the corporate management team when the offending is brought to their attention”.¹⁶⁶ En slik proaktiv holdning kan sies å forutsette at selskapet selv rapporterer overtredelsen når de er klar over den, og ikke venter til det foreligger en trussel for at forholdet avdekkes. Dette underbygges av at det uttales i Rolls Royce-saken at selvrapportering først og fremst vil ha betydning der den skjer før myndighetene har kunnskap om saken.¹⁶⁷ Dermed vil frivillighet vektlegges også etter UKBA. Også etter norsk rett illustrerer rettspraksis at selvrapportering får størst betydning der man har meldt seg selv før forholdet var oppdaget.¹⁶⁸ Dette tilsier at frivillighet også vil vektlegges etter norsk rett.

I britisk rett må selvrapporteringen ifølge DPA Code of Practice skje innen rimelig tid etter at selskapet ble klar over overtredelsene.¹⁶⁹ Også etter FCPA kreves det at selvrapporteringen er

¹⁶⁴ USAM 9-28.300

¹⁶⁵ U.S.S.G § 8C2.5 (g) (1)

¹⁶⁶ Joint Guidance on Corporate Prosecutions s. 8

¹⁶⁷ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 21

¹⁶⁸ Rt. 2004 s. 1379 avsnitt 12

¹⁶⁹ Deferred prosecution agreements Code of Practice avsnitt 2.8.2 i

betimelig, kravet er at selskapet må rapportere overtredelsen ” within a reasonably prompt time after becoming aware of the offense”.¹⁷⁰ Hva som nærmere ligger i kravet til selvrapportering innen rimelig tid er ikke klarlagt etter regelsettene. I Standard Bank-saken ble det imidlertid lagt betydelig vekt på at selvrapportering skjer bare dager etter at selskapet selv ble klar over mistankene, og før selskapet hadde foretatt en intern etterforskning.¹⁷¹ Dette tilsier at det er tale om et stramt tidskrav. Likevel må det legges til grunn at selskapet må innrømmes noe tid til å klarlegge om det faktisk foreligger en overtredelse, men der den stramme tidsfristen tilsier at selskapet ikke kan henvisse til lang tid grunnet en omfattende intern etterforskning for å klargjøre omfanget av overtredelsen.

Også etter norsk rett vil det ha betydning ”på hvilket stadium av saken tilståelsen kommer”.¹⁷² Dette kan illustreres av Yara saken, der selvrapportering fikk mindre vekt som følge av at selskapet først varslet ØKOKRIM i 2011, mens de selv ble klar over forholdet i 2008.¹⁷³ Følgelig vil det etter alle tre regelsett ha betydning om selvrapportering skjer innen rimelig tid.

6.1.3 Samarbeid

Videre er et fellestrekk ved alle tre regelsett at selskapets samarbeid med påtalemyndigheten vil vektlegges.

Etter FCPA er det lagt til grunn i Federal Sentencing Guidelines at det sentrale er at samarbeidet er ”timely and thorough”.¹⁷⁴ At samarbeidet må være ”timely” innebærer at det må begynne omtrentlig samtidig som selskapet får kunnskap om påtalemyndighetens etterforskning.¹⁷⁵ Videre innebærer kravet om at samarbeidet må være ”thorough” at all relevant informasjon som selskapet har kunnskap om skal overleveres til påtalemyndigheten.¹⁷⁶ Vurderingstemaet er om informasjonen som er overlevert er tilstrekkelig til at påtalemyndigheten kan identifisere ”the nature and extent of the offense and the individual(s) responsible for the criminal conduct”.¹⁷⁷ Dermed er det sentrale at selskapet

¹⁷⁰ USAM 9-47.120

¹⁷¹ Preliminary Judgment Standard Bank avsnitt 27

¹⁷² Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) s. 44

¹⁷³ ØKOKRIM 2014

¹⁷⁴ U.S.S.G § 8C2.5 (g)

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

har vært proaktiv og startet sitt samarbeid så tidlig som mulig etter at overtredelsen ble avdekket, i tillegg til at informasjonen har gitt påtalemyndigheten tilstrekkelig grunnlag for å vurdere overtredelsens karakter og omfang.

Etter UKBA er det i rettspraksis lagt til grunn at det avgjørende er ”the totality of the information provided”.¹⁷⁸ Videre følger det av Guidance on Corporate Prosecutions at samarbeidet skal være del av en ”genuinely proactive approach adopted by the corporate management team when the offending is brought to their attention”.¹⁷⁹ Dette tilsier at også etter UKBA er det sentrale at selskapet har vært proaktiv og samarbeidet så tidlig som mulig, ved å overlevere all relevant informasjon til påtalemyndigheten. Etter begge lands rett synes det å være strenge krav til samarbeidet, der dette skal være egnet til å bidra til oppklaring av saken. Også etter norsk rett stilles det strenge krav for at samarbeidet skal tas i betraktning, der bidraget til oppklaring av saken må være betydelig.¹⁸⁰

Hva gjelder de nærmere krav til innholdet i samarbeidet ble det etter UKBA i Rolls Royce-saken lagt vekt på at Rolls Royce frivillig hadde overlevert all informasjon påtalemyndigheten hadde bedt om, inkludert dokumentasjon på Rolls Royce sin egen, omfattende, interne etterforskning.¹⁸¹

Også i forbindelse med FCPA er det i rettspraksis lagt vekt på om selskapet har formidlet relevant informasjon om overtredelsene til påtalemyndigheten.¹⁸² Kravet om informasjonsdeling innebærer her blant annet et krav om å overlevere relevant bevis, og assistanse i å identifisere gjerningspersoner.¹⁸³ Videre understrekes det at selskapet skal være proaktiv i sitt samarbeid, og slik formidle all relevant informasjon uavhengig av om dette er etterspurt av påtalemyndigheten, i tillegg til å gjøre påtalemyndigheten oppmerksom på annet relevant bevis som ikke er i selskapets besittelse.¹⁸⁴ Ettersom det også etter UKBA er uttalt at selskapet skal være proaktiv må det legges til grunn at det også her vil være sentralt om selskapet overleverer informasjon som ikke er etterspurt, men som kan være relevant for etterforskningen. Dette er også lagt til grunn i rettspraksis, der retten har lagt vekt på at

¹⁷⁸ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 38

¹⁷⁹ Joint Guidance on Corporate Prosecutions s. 8

¹⁸⁰ Se pkt. 3.3.3

¹⁸¹ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 19-20

¹⁸² Rolls Royce DPA s. 3

¹⁸³ USAM 9-28.700

¹⁸⁴ USAM 9-47.120

påtalemyndigheten grunnet samarbeidet fikk tilgang til informasjon som de ellers ikke ville vært klar over.¹⁸⁵

Ettersom det avgjørende også etter norsk rett er at samarbeidet bidrar til oppklaring av saken må det legges til grunn at det sentrale er om selskapet overleverer relevant informasjon til påtalemyndigheten. Dette kan illustreres av Klaveness-saken. I saken vedtok rederiet forelegg for å ha gjennom mellommenn foretatt bestikkelser av offentlige tjenestemenn i Bahrain i forbindelse med en frakttavtale.¹⁸⁶ Ifølge ØKOKRIM medførte rederiets reelle bidrag til opplysning av saken, blant annet gjennom innsyn i materiale fra intern etterforskning, en klar reduksjon i boten.¹⁸⁷ Videre tilsier rettspraksis at det også i norsk rett vil ha særlig betydning dersom det opplyses om forhold som politiet ikke var kjent med.¹⁸⁸ Dermed er det etter alle tre regelsett sentralt at selskapet er proaktiv og overleverer relevant informasjon til påtalemyndigheten.

Videre ble det i den amerikanske Rolls Royce-saken vektlagt at selskapet hadde foretatt en grundig intern etterforskning.¹⁸⁹ Momentet har nær sammenheng med informasjonsdelingskravet, da resultatet av intern etterforskning vil være en del av relevant informasjon om overtredelsen som bør overleveres til påtalemyndigheten, i tillegg til at en intern etterforskning ofte vil være en forutsetning for å besitte denne informasjonen. Dette kan illustreres av Rolls Royce-saken, der det ble vektlagt at informasjon oppnådd i intervjuer med ansatte, foretatt som en del av den interne etterforskningen, var overlevert til påtalemyndigheten.¹⁹⁰ Også i den britiske Rolls-Royce saken ble det vektlagt at selskapet hadde foretatt en omfattende intern etterforskning.¹⁹¹ Ettersom en grundig intern etterforskning ofte vil være en forutsetning for at selskapet innehar relevant informasjon, og slik er en forutsetning for effektivt samarbeid, må det legges til grunn at dette også vil være relevant etter norsk rett.

¹⁸⁵ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 20

¹⁸⁶ ØKOKRIM 2014

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Rt. 2004 s. 1287 avsnitt 22

¹⁸⁹ Rolls Royce DPA s. 3

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 121

Det ble i den amerikanske Rolls Royce-saken videre lagt vekt på at selskapet hadde samlet inn og analysert omfattende informasjon for påtalemyndigheten.¹⁹² Selskapet vil ofte ha bedre forutsetninger for å tolke informasjon enn påtalemyndigheten, og momentet kan dermed være sentralt for å bespare tid og sikre at påtalemyndigheten får en forståelse for all relevant informasjon. At momentet slik er egnet til å bidra til oppklaring av saken og ivareta prosessøkonomiske hensyn tilsier at dette også vil være relevant etter britisk og norsk rett.

Etter UKBA og FCPA strekker kravet om samarbeid lenger enn bare informasjonsdeling. I den britiske Rolls Royce-saken ble det lagt vekt på at selskapet samarbeidet med påtalemyndigheten i utøvelsen av sin interne etterforskning.¹⁹³ Lignende krav følger av amerikansk rett, der selskapet skal sørge for at den interne granskningen ikke kommer i konflikt med påtalemyndighetens etterforskning.¹⁹⁴ Konflikt vil vanskeliggjøre påtalemyndighetens etterforskning, og slik være lite egnet til å bidra til oppklaring av saken. Dermed må det legges til grunn at lignende vil kreves også etter norsk rett.

Videre uttalte retten i Standard Bank-saken at samarbeid forutsetter at relevante vitner identifiseres og gjøres tilgjengelig, og det ble i denne sammenheng lagt vekt på at Standard Bank hadde lagt til rette for intervjuer med ansatte.¹⁹⁵ Lignende ble det i den amerikanske Rolls Royce-saken lagt vekt på at selskapet hadde tilrettelagt for påtalemyndighetens intervjuer med selskapets ansatte.¹⁹⁶ Momentet illustrerer at det er sentralt at selskapet tilrettelegger for at påtalemyndigheten får tilgang til all relevant informasjon. Slik må det legges til grunn at tilrettelegging av intervjuer vil vektlegges også etter norsk rett, da dette er egnet til å bidra til oppklaring av saken.

I den britiske Rolls Royce-saken ble det videre lagt vekt på at selskapet konsulterte med påtalemyndigheten om utvikling i mediedekning av saken.¹⁹⁷ Dette ble vektlagt i forbindelse med samarbeid fordi det illustrerte at Rolls Royce ikke forsøkte å påvirke etterforskningen på noen måte, men viste en villighet til å bringe forholdet på det rene.¹⁹⁸ Dette er ikke vektlagt i norsk eller amerikansk rett, men ettersom generelt samarbeid med påtalemyndigheten vil

¹⁹² Rolls Royce DPA s. 3

¹⁹³ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 121

¹⁹⁴ USAM 9-47.120

¹⁹⁵ Preliminary Judgment Standard Bank avsnitt 30

¹⁹⁶ Rolls Royce DPA s. 3

¹⁹⁷ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 20

¹⁹⁸ Ibid. avsnitt 112

vektlegges er det nærliggende at dette vil ha betydning også her. Særlig ettersom det er egnet til å illustrere samarbeidsvilje og at selskapet ikke forsøker å påvirke etterforskningen.

6.1.4 Compliance

6.1.4.1 Innledning

Videre er det felles for alle tre regelsett at selskapets etterfølgende fokus på forebyggende tiltak mot korrupsjon vektlegges. I denne sammenheng er minstekravet etter alle tre rettssystemer at selskapet har foretatt tiltak for å forbedre seg, uten at det kreves at complianceprogrammet er perfektionert. Det må imidlertid legges til grunn at momentets vekt vil styrkes jo nærmere complianceprogrammet er hva rettssystemene anser som et effektivt complianceprogram.

I det videre skal det foretas en sammenligning av hvilke tiltak som vil vektlegges etter de tre rettssystemene.

6.1.4.2 Klare og proporsjonale prosedyrer

Felles for alle tre regelsett er at det vil vektlegges om foretaket har retningslinjer og rutiner for å forebygge korrupsjon. Etter ØKOKRIMs liste bør selskapet ha ”generelle instruksjoner og retningslinjer”,¹⁹⁹ der det har blitt uttalt i rettspraksis at korrupsjon bør tas opp ”eksplisitt i de etiske retningslinjene”.²⁰⁰ Også etter FCPA skal korrupsjon og FCPA tas opp eksplisitt i interne retningslinjer, der det også kreves at disse skal være klare, konsise og tilgjengelige, og gjelde for alle ledd i foretaket, på alle nivå.²⁰¹ Lignende krav oppstilles etter UKBA, der guiden oppstiller som eksempel at det skal foreligge retningslinjer for gaver og donasjoner.²⁰² Også etter norsk rett vil det vektlegges om det foreligger rutiner for håndtering av korrupsjonsspørsmål.²⁰³

Videre er det understreket i ØKOKRIMs liste at tiltakene skal være ”tilpasset virksomhetens forretningsoperasjoner og korrupsjonsrisiko”.²⁰⁴ Dette innebærer at det vil stilles større krav til programmet der det foreligger en særlig risiko for korrupsjon. Dette kan illustreres av

¹⁹⁹ ØKOKRIM pkt. 2

²⁰⁰ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 69

²⁰¹ FCPA Guidance s. 57

²⁰² UKBA Guidance s. 22

²⁰³ ØKOKRIM pkt. 4

²⁰⁴ ØKOKRIM pkt. 1

Norconsult-dommen, der det ble vektlagt at Norconsult hadde mye oppdrag i utlandet, blant annet i Afrika, der det ”er kjent at korrupsjon har vært og fortsatt er et betydelig problem”.²⁰⁵ Denne korrupsjonsrisikoen medførte ifølge Høyesterett at det måtte stilles strengere krav til selskapets complianceprogram.²⁰⁶ Etter UKBA er proporsjonalitet uttalt som et hovedprinsipp for complianceprogrammer,²⁰⁷ mens etter FCPA understrekes det at complianceprogrammet skal være tilpasset bedriftens faktiske risikobilde.²⁰⁸ Etter både UKBA og FCPA understrekes det her at risikobildet vil påvirkes av både eksterne og interne faktorer. I UKBA guiden understrekes det blant annet at det gjerne vil kreves flere forebyggende tiltak der det brukes agenter, ettersom dette etter erfaring medfører særlig risiko.²⁰⁹

6.1.4.3 Risikovurderinger

Et effektivt complianceprogram som er tilpasset selskapets konkrete risikobilde fordrer at selskapet jevnlig foretar risikovurderinger, noe som er vektlagt etter samtlige rettssystemer. Det følger av FCPA Guiden at et foretak som fokuserer mesteparten av sine ressurser på et høyrisikoområde, men ender opp med en korrupsjonssituasjon i et område med liten risiko og der det er tildelt mindre ressurser for compliance, vil stå sterkere enn ett som har fordelt sine ressurser jevnt over og fått en korrupsjonssituasjon i et høyrisikoområde der de dermed har innsatt for få ressurser.²¹⁰ Dette illustrerer at jevnlig risikovurderinger vil sikre at selskapet er bevisst risikoene knyttet til sin virksomhet, og dermed kan prioritere sine ressurser tilsvarende for å sikre complianceprogrammets effektivitet. Også i britisk rett understrekes viktigheten av oppmerksomhet mot særlige risikosituasjoner.²¹¹

Dette er også vektlagt i norsk rett, noe som kan illustreres av KPMG-dommen. Saken omhandlet ikke korrupsjon, men på bakgrunn av den lignende vurderingen med fokus på forebygging kan den gi veiledning. Spørsmålet i saken var om foretaket skulle idømmes straff for overtredelser av regnskapslovgivningen. Høyesterett vektla her at straffansvar ville ”bidra til å rette oppmerksomheten mot hva som kan være særlige risikosituasjoner”.²¹² Uttalelsen tilsier at det vil ha betydning om foretaket foretar risikovurderinger, og er oppmerksom på

²⁰⁵ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 69

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ UKBA Guidance s. 21

²⁰⁸ FCPA Guidance s. 57

²⁰⁹ UKBA Guidance s. 21

²¹⁰ FCPA Guidance s. 59

²¹¹ UKBA Guidance s. 25

²¹² Rt. 2008 s. 996 avsnitt 34

hva som er særlige risikosituasjoner. Dermed er det sentralt etter alle tre regelsett at selskapet innfører rammeverk og rutiner for risikovurderinger.

Som en del av et forbedret complianceprogram har britiske domstoler også lagt vekt på forbedret due diligence.²¹³ Dette tiltaket er både en form for risikovurdering og en effektiv måte å redusere risikoen for korrupsjon. Due diligence bør utføres på alle som handler på vegne av foretaket.²¹⁴ I denne sammenheng skal det bemerkes at kretsen av personer som omfattes av ”associated person” er vid, noe som innebærer at det er en vid krets personer som bør undersøkes i samsvar med kravet om due diligence. Her understreker Guiden særlig viktigheten av due diligence ved bruk av agenter, og ved fusjoner og oppkjøp.²¹⁵ Også FCPA understreker viktigheten av due diligence.²¹⁶

Det foreligger ikke et slikt uttalt krav etter straffeloven, men det er nærliggende at dette vil vektlegges som en del av risikovurderingen. Særlig ettersom for eksempel samarbeid med agenter er en særlig risikosituasjon, der oppmerksomhet rundt dette og risikovurdering vil fordre due diligence.

6.1.4.4 Kommunikasjon og opplæring

Videre er et fellestrekk ved de tre regelsettene kravet til engasjement fra ledelsen, der Høyesterett har uttalt at ledelsen skal kommunisere til hele bedriften at korrupsjon er uakseptabelt.²¹⁷ Dette innebærer ifølge ØKOKRIM å gå frem som forbilder, både ”når det gjelder å følge reglene og om å varsle om avvik”.²¹⁸ Her presiserer både den britiske og den amerikanske veilederen at dette har sin bakgrunn i at det er ledelsen som er i best posisjon til å skape en etisk kultur i bedriften.²¹⁹ I UKBA veilederen understrekes det at dette innebærer at ledelsen skal være involvert i implementering og oppfølging av complianceprogrammet, der den konkrete involveringen vil avhenge av selskapets størrelse.²²⁰ Også etter FCPA kreves

²¹³ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 44

²¹⁴ UKBA Guidance s. 27

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ FCPA Guidance s. 60

²¹⁷ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 53

²¹⁸ ØKOKRIM pkt. 8

²¹⁹ UKBA Guidance s. 23 og FCPA Guidance s. 57

²²⁰ UKBA Guidance s. 24

det at ledelsen personlig er involvert i complianceprogrammet, og slik sikrer at det er kommunisert til bedriften at de har fokus på en sterk etisk kultur.²²¹

Høyesterett har i sin vurdering av complianceprogrammer lagt til grunn at gode retningslinjer ikke er tilstrekkelig, det sentrale er at disse etterleves i praksis.²²² En forutsetning for etterlevelse er imidlertid at ansatte har fått opplæring i hvordan problemstillinger knyttet til korrupsjon skal håndteres. Viktigheten av opplæring er også understreket i Høyesteretts praksis, der denne skal være tilpasset selskapets risikobilde og jevnlig oppdateres.²²³

Viktigheten av opplæring, og at denne jevnlig oppdateres og er tilpasset risikobildet, er også vektlagt etter UKBA. Det fremheves i denne sammenheng særlig at ansatte i risikoposisjoner, som innkjøp og arbeid i land med høy risiko bør få ekstra opplæring knyttet til dette.²²⁴ Lignende vil vurderingen etter amerikansk rett avhenge av at det er foretatt jevnlig og tilpasset opplæring.²²⁵ Dermed er det sentrale etter alle tre regelsett at ansatte får opplæring som er konkret knyttet opp mot korrupsjon, der denne er jevnlig og tilpasset bedriftens risikobilde, i tillegg til de konkrete risikosituasjoner den ansatte kan møte i forbindelse med sine arbeidsoppgaver.

6.1.4.5 Kontroll og oppfølging

Videre vektlegges det etter alle tre regelsett at det utføres kontroll med complianceprogrammet og at dette etterleves i praksis. For at denne kontrollen skal være effektiv er det etter FCPA guiden sentralt at de som er tildelt ansvar for kontrollen har tilstrekkelig autonomi, kompetanse og ressurser til å gjennomføre disse oppgavene effektivt.²²⁶ Også etter UKBA har det i rettspraksis blitt vektlagt at selskap har ansatt flere erfarne complianceansatte i viktige posisjoner i bedriften, og uavhengige ansatte til å overvåke og gi råd angående compliance.²²⁷ Etter begge regelsett er det dermed avgjørende at selskapet har effektive kontrollmekanismer, med tilstrekkelige ressurser og kompetanse avsatt til dette.

²²¹ FCPA Guidance s. 57

²²² Rt. 2008 s. 996 avsnitt 36

²²³ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 69

²²⁴ UKBA Guidance s. 30

²²⁵ FCPA Guidance s. 59

²²⁶ Ibid. s. 58

²²⁷ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 44

Tilsvarende krav følger ikke av norsk rett. Viktigheten av kontroll er imidlertid understreket i ØKOKRIM's nipunktliste, der regelmessig kontroll av faktisk utførelse av operasjoner vektlegges.²²⁸ Videre ble det i KPMG-dommen understreket at straffansvar ville ”skjerpe årvåkenheten [...] mot den interne oppfølging”.²²⁹ En forutsetning for en effektiv intern oppfølging og kontroll er at ansvaret er tillagt noen med tilstrekkelig uavhengighet og ressurser til å foreta oppgaven. Dette tilsier at dette vil vektlegges også etter norsk rett.

Etter alle tre regelsett er det også vektlagt at denne kontrollen skal være jevnlig, der mangler skal avdekkes og repareres. Høyesterett har i denne sammenheng understreket at det har en selvstendig verdi at det foretas ”stadig innskjerping og oppstramming av rutiner, instruksjer og retningslinjer”.²³⁰ Dette er sentralt ikke bare fordi kontrollen vil kunne avdekke mangler ved systemet, men også fordi selskapet vil være i kontinuerlig endring, og risikobildet slik vil endre seg og fordre endringer i complianceprogrammet. Også etter UKBA og FCPA understrekes det at kontrollen skal være jevnlig, i tillegg til at fokuset skal være på stadig forbedring av complianceprogrammet.²³¹²³² Dette kan illustreres av den amerikanske Rolls Royce-saken, der det ble satt som vilkår for DPA'en at foretaket skulle foreta minst årlig kontroll med complianceprogrammet, og oppdatere det dersom nødvendig.²³³

Som en del av kontrollmekanismene er det i britisk rett vektlagt at det er etablert system for varsling, kommunikasjon og råd.²³⁴ Her skal både interne og eksterne ha muligheter for tilgjengelig, sikker og konfidensiell varsling om mangler med complianceprogrammet og eventuelle overtredelser.²³⁵ Dette er viktig sett i sammenheng med vektleggingen av selvrappotering, da dette forutsetter at selskapet tidlig blir oppmerksom på overtredelsen og kan rapportere denne videre. Tilsvarende kreves det etter amerikansk rett at selskapet har systemer for anonym varsling, der foretaket skal skape en kultur der det kan varsles uten frykt for represalier.²³⁶ Også etter norsk rett har Høyesterett vektlagt at det skal foreligge systemer

²²⁸ ØKOKRIM pkt. 1 og 7

²²⁹ Rt. 2008 s. 996 avsnitt 36

²³⁰ Ibid.

²³¹ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 44

²³² FCPA Guidance s. 61-62

²³³ Rolls Royce DPA s. C-3

²³⁴ UKBA Guidance s. 29

²³⁵ Ibid.

²³⁶ FCPA Guidance. s. 61

for varsling knyttet til korrupsjon.²³⁷ Videre etablerer arbeidsmiljøloven et krav om formelle varslingskanaler.²³⁸

Særegent for UKBA og FCPA er den ytterligere kontrollmekanismen som ligger i vilkårene for DPA's, der det ofte kreves at selskapet underlegges uavhengig kontroll, eller må innrapportere til påtalemyndigheten. Dette kan i britisk rett illustreres av Standard Bank-saken, der det ble vektlagt at selskapet godtok å bli underlagt uavhengig kontroll av et selskap utnevnt i samarbeid mellom selskapet og påtalemyndigheten.²³⁹ Denne kontrolløren skal gis full adgang til selskapet, utarbeide rapporter til påtalemyndigheten og samarbeide med selskapet i arbeidet med forbedring av complianceprogrammet.²⁴⁰ Lignende ble det i den amerikanske Rolls Royce-saken satt vilkår om fortsatt forbedring av complianceprogrammet, og jevnlig rapportering til påtalemyndigheten.²⁴¹ Ettersom selskapet selv hadde ansatt uavhengig kontrollør ble det ikke stilt vilkår om dette.²⁴²

Som følge av at selskapene godtar slike vilkår for overvåkning av fremtidig progresjon med complianceprogrammet, kan påtalemyndigheten selv sikre at selskapet aktivt forebygger nye overtredelser. Momentet må dermed anses som særlig effektivt for å forebygge nye overtredelser, og slik noe av bakgrunnen for at det kan åpnes for bruk av DPA's. Lignende system for etterfølgende kontroll med utviklingen finnes ikke i norsk rett.

6.1.4.6 Disiplinære tiltak og endring av kultur

Videre vil det etter UKBA og FCPA vektlegges om ansatte innblandet i korrupsjonen har blitt disiplinert.²⁴³²⁴⁴ Dette kan illustreres av den amerikanske Rolls Royce-saken. I saken ble det til fordel for selskapet vektlagt at det hadde sagt opp en rekke ansatte innblandet i korrupsjonen, i tillegg til å si opp samarbeidsforhold med samarbeidspartnere involvert i korrupsjonen.²⁴⁵ Slike disiplinære tiltak er for det første egnet til å virke avskrekkende, der det etter UKBA og FCPA også vil vektlegges at selskapet har systemer for disiplinering av

²³⁷ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 71

²³⁸ Se arbeidsmiljøloven § 3-6, jf. § 2-4 (1)

²³⁹ Final Judgment Standard Bank avsnitt 33

²⁴⁰ Standard Bank DPA s. 6-7

²⁴¹ Rolls Royce DPA s. 4

²⁴² Ibid.

²⁴³ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 46

²⁴⁴ Rolls Royce DPA s. 4

²⁴⁵ Ibid.

ansatte som har tråkket over grensen.²⁴⁶²⁴⁷ Interne systemer for sanksjoner er ikke nevnt i forbindelse med norsk foretaksstraff, men det kan anføres at dette vil være en forutsetning for en klar retningslinje fra ledelsen om at korrupsjon er uakseptabelt.

Disiplinære tiltak er også egnet til å demonstrere en endring i kulturen hos selskapet, og slik en forebyggelse av korrupsjon i fremtiden. Britisk rettspraksis tyder på at dette først og fremst vil være aktuelt der ansatte i lederposisjoner erstattes. I Rolls Royce-saken ble det lagt vekt på at toppledelse og personer ansvarlige for den strategiske retningen til selskapet på tidspunktet for vurderingen var andre enn dem som hadde ansvar da overtredelsene ble begått.²⁴⁸ Dette var egnet til å demonstrere en endring i kultur, og dermed at selskapet hadde evnen til å foreta en endring i kurs. Det ble i denne sammenheng særlig vektlagt at det var det nye styret som hadde implementert et forbedret complianceprogram.²⁴⁹ Også etter norsk rett vil endringer i ledelse trekke i retning av at foretaket ikke skal straffes, særlig der disse har iverksatt forebyggende tiltak.²⁵⁰

Særegent for FCPA er at det også oppmuntres til insentivordninger, som kan være egnet til å bidra til en etisk kultur.²⁵¹ Lignende er ikke omtalt i forbindelse med UKBA, men guiden angir bonusordninger som belønner overdreven risikotaking som en risikofaktor.²⁵² At driften ikke skal organiseres slik at risikoen for overtredelser øker er også understreket i norsk rettspraksis. I X transport-dommen i Rt. 2000 s. 1451 var spørsmålet om et foretak skulle ilegges foretaksstraff for brudd på en rekke regler i vegtrafikkloven om kjøretid og ukehvile. Høyesterett besvarte spørsmålet bekreftende, med vekt på at ”foretaket har organisert arbeidet slik at kjøre- og hviletidsbestemmelser er blitt neglisjert. Pga for liten bemanning er det lagt et urimelig press på sjåførene for å få godset frem til avtalt tid.”²⁵³ Dermed er det sentralt at selskapene fokuserer på en etisk kultur, der driften ikke legges opp slik at overtredelser oppmuntres eller kreves.

²⁴⁶ UKBA Guidance s. 22

²⁴⁷ FCPA Guidance s. 59-60

²⁴⁸ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 51

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 433

²⁵¹ FCPA Guidance s. 59-60

²⁵² UKBA Guidance s. 26

²⁵³ Rt. 2000 s. 1451 s. 1453

6.2 Oppsummering

Gjennomgangen over illustrerer at det stilles ganske like krav til innholdet av de etterfølgende tiltakene etter norsk, britisk og amerikansk rett.

For selvrapporing synes det sentrale å være at denne skjer frivillig og så tidlig som mulig etter at foretaket selv blir klar over overtredelsen. Etter britisk og amerikansk rett fremstår det imidlertid som et krav at denne skjer før det foreligger risiko for at påtalemyndigheten selv avdekker forholdet, mens dette etter norsk rett bare er et moment i vurderingen av selvrapporingens vekt.²⁵⁴

Forventningene til selskapets samarbeid med påtalemyndighetene er først og fremst at også denne har skjedd så tidlig som mulig, og har bidratt til oppklaring av saken. Det sentrale for vurderingen etter alle tre regelsett synes i denne sammenheng å være at selskapet har vist en generell samarbeidsvilje, gjennom både informasjonsdeling og andre tiltak.

Også for compliance er kravene tilnærmet like etter de ulike regelsett. Fokuset synes å være på at foretaket etablerer et complianceprogram tilpasset firmaets risikobilde, der fokuset skal være på etterlevelse. Det sentrale er et system med klare og tilgjengelige retningslinjer, opplæring og effektive kontrollmekanismer i form av blant annet varsling og oppfølging.

6.3 Betydningen av etterfølgende tiltak

6.3.1 Innledning

Som vist er de etterfølgende tiltak som vil vektlegges etter de tre regelsett innholdsmessig ganske like. Det foreligger imidlertid vesentlige forskjeller hva gjelder virkningen av de etterfølgende tiltak.

I denne sammenheng er det av særlig betydning at systemene etter FCPA og UKBA skiller seg fra det norske ved at saker om korrupsjon i et foretak ikke går rett i strafferettssporet, men det er etablert systemer for avtaler med påtalemyndigheten. Dette åpner for å ta større hensyn til selskapets etterfølgende tiltak, og tilpasse konsekvensene til foretakets nåværende situasjon. Styrken ved dette systemet er at myndighetene kan stille omfattende vilkår for

²⁵⁴ Matningsdal 2015 s. 724

avtalene, der selskapene blant annet må innføre complianceprogrammer som skal være gjenstand for etterfølgende kontroll fra myndighetenes side. Slik sikres det at selskapet iverksetter tiltak for å forebygge korrupsjon i fremtiden, og individualpreventive hensyn ivaretas. Samtidig medfører avtalene tyngende bøter for selskapene, slik at også allmennpreventive hensyn ivaretas.

Etter det norske systemet foreligger imidlertid ingen slike alternative spor til strafferettssystemet, og etterfølgende tiltak vil dermed enten måtte vektlegges i vurderingen av hvorvidt foretaksstraff skal ilegges, eller bare i utmåling. Det kan her argumenteres for at vektlegging av etterfølgende tiltak alene med frifinnelse som konsekvens vil være lite i samsvar med allmennpreventive hensyn, og dermed i strid med hensynet bak foretaksinstituttet. Den potensielle vekten av momentet begrenses også av at § 28 legger opp til en helhetsvurdering, der også en rekke andre momenter skal vektlegges. Det foreligger heller ikke eksempler i rettspraksis på at dette alene har medført frifinnelse. I Norconsultdommen ble dette vektlagt som en faktor, men der Høyesterett ut fra sin argumentasjon ser ut til å legge størst vekt på at det hadde gått for lang tid.²⁵⁵

Videre kan vektlegging av etterfølgende tiltak alene være problematisk ettersom Norge ikke har lignende systemer som i Storbritannia og USA der selskapenes fokus på etterfølgende tiltak kan følges opp og kontrolleres. Dermed foreligger ingen garanti for at fokuset på compliance er midlertidig for å unngå straff, og ikke en varig endring i bedriften som sikrer forebyggelse av korrupsjon i fremtiden.

Dermed gir systemet etter UKBA og FCPA en større mulighet til å vektlegge etterfølgende tiltak og fortsatt være i samsvar med hensynene bak foretaksstraffen, ettersom avtalene med påtalemyndigheten sikrer at foretaket likevel ilegges omfattende reaksjoner og slik har preventiv effekt.

Inngåelse av en DPA medfører også fordeler for selskapet, ved at en lang og dyr rettssak unngås. På tross av at også en DPA medfører omfattende økonomiske konsekvenser for selskapet må det legges til grunn at kostnadene ved en rettssak, i tillegg til boten som

²⁵⁵ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 96

resulterer fra denne, langt vil overstige boten fra en DPA.²⁵⁶ Videre kan slik omfanget av omdømmetap begrenses, ettersom selskapet gis mulighet til å utvise vilje til å reparere forholdet og samarbeide.

For mange selskaper er det nærliggende at den største fordel ved en DPA er at dette vil ha betydning for hvorvidt selskapet utestenges fra offentlige anbud. For britiske selskaper følger det av EUs anskaffelsesdirektiv artikkel 45 at selskaper som er ”dømt ved endelig dom” for korrupsjon etter bokstav b skal avvises av oppdragsgiver.²⁵⁷ Ved en DPA er imidlertid rettens vurdering begrenset til å godkjenne DPA'en, og selskapet unngår rettskraftig domfellelse for korrupsjon. Inngåelse av DPA innebærer dermed at selskapet unngår utestengelse fra offentlige anbud.

For FCPA har imidlertid ikke selskapene en like klar fordel. Inngåelse av DPA eller NPA resulterer ikke automatisk i utestengelse, men utelukker det heller ikke.²⁵⁸ Beslutningen om utestengelse er her opp til hvert enkelt byrå, som forsvarsdepartementet, der det vil foretas en konkret vurdering.²⁵⁹ Også her vil imidlertid de etterfølgende tiltakene selskapet har iverksatt få betydning.²⁶⁰

I Norge bygger anskaffelsesreglene på EUs anskaffelsesdirektiv, der det følger av anskaffelsesforskriften § 24-2 (2) b at korrupsjonsdømte selskaper skal avvises.²⁶¹ Dermed vil norske selskaper som dømmes for korrupsjon utestenges fra offentlige anbud, uten at det er adgang til å ta hensyn til dette i vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges.²⁶²

6.3.2 Virkningen av etterfølgende tiltak

Felles for UKBA og FCPA er at etterfølgende tiltak for det første har betydning for om det reises tiltale, og forholdet i det hele tatt ilegges reaksjoner. I FCPA guiden oppstilles her en rekke eksempler på tilfeller der selskapet ikke er ilagt noen reaksjon, og gjennomgående for disse tilfellene er at selskapet selv har rapportert overtredelsen, samarbeidet med

²⁵⁶ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 143

²⁵⁷ Direktiv 2004/18/EF

²⁵⁸ FCPA Guidance s. 70

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Anskaffelsesforskriften av 12. August 2016 nr. 974

²⁶² Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 86-87

påtalemyndigheten og foretatt forbedringer av sitt complianceprogram.²⁶³ Det skal imidlertid bemerkes at det i de fleste eksemplene er tale om mindre omfattende tilfeller av korrupsjon. Dermed ser tidligere praksis ut til å være i samsvar med påtalemyndighetens nåværende retningslinjer, der deklinasjon bare er aktuelt dersom det ikke foreligger skjerpene omstendigheter.²⁶⁴

Praksis knyttet til både UKBA og FCPA illustrerer imidlertid at også i omfattende saker kan etterfølgende tiltak være avgjørende for at saken ikke ender opp for domstolen.²⁶⁵ Dette har sin bakgrunn i at både UKBA og FCPA har systemer der selskapet kan inngå avtaler med påtalemyndigheten, der etterfølgende tiltak vil være avgjørende for om en slik avtale kan inngås.

I likhet med etter UKBA og FCPA vil det etter norsk rett kunne legges vekt på forbedret complianceprogram i vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges.²⁶⁶ Betydningen av selvrappoter og samarbeid har imidlertid ikke vært oppe i Høyesterett. Ordlyden i § 28 legger imidlertid opp til en bred helhetsvurdering som åpner for at dette kan vektlegges. Høyesterett har heller ikke stengt for at dette kan vektlegges.

Vektlegging av selvrappoter og samarbeid vil videre ivareta prosessøkonomiske hensyn, da dette vil gi foretak klare insentiver til å samarbeide med påtalemyndigheten. Dette gjør seg gjeldende med særlig tyngde i korrupsjonssaker, da det ofte er tale om kompliserte saker over flere jurisdiksjoner, der selskapets samarbeid er egnet til å medføre betydelige fordeler for påtalemyndigheten. Videre vil vektlegging av selvrappoter være i samsvar med det preventive hensynet som ligger bak foretaksinstituttet, ettersom det vil sikre at flere forhold avdekkes og straffebudenes effektivitet slik styrkes. At dette kan vektlegges underbygges av at dette ble vektlagt av lagmannsretten i Norconsult-saken.²⁶⁷ Samlet sett tilsier dette at selvrappoter og samarbeid kan vektlegges i vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges.

Videre vil etterfølgende tiltak ha betydning for utmåling av bot etter alle tre regelsett.²⁶⁸

²⁶³ FCPA Guidance s. 77-79

²⁶⁴ USAM 9-47.120

²⁶⁵ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 55 og Rolls Royce DPA s. 3

²⁶⁶ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 95

²⁶⁷ LB-2011-148517

²⁶⁸ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 123 og FCPA Guidance s. 68

Felles for alle tre regelsett er dermed at etterfølgende tiltak vil ha betydning for utmåling av bot. Særegent for UKBA og FCPA er imidlertid at etterfølgende tiltak vil tillegges avgjørende betydning i vurderingen av om foretaket skal ilegges straffereaksjon, eller andre reaksjoner. Etter straffeloven vil etterfølgende tiltak bare tillegges noe vekt i helhetsvurderingen, der det så langt bare er holdepunkter for at forbedret complianceprogram kan vektlegges.

6.4 Vurdering de lege ferenda

Den norske foretaksbestemmelsens fakultative karakter medfører at det i stor grad åpnes for skjønn i spørsmålet om foretaksstraff skal ilegges, der forarbeidene legger til grunn at spørsmålet vil bero på hva påtalemyndigheten og domstolen anser som hensiktsmessig i det konkrete tilfellet.²⁶⁹ Videre er det i liten grad klarlagt i rettspraksis eller andre autoritative kilder hvilken betydning etterfølgende tiltak vil tillegges. Det fremstår imidlertid klart at dette etter dagens rettstilstand i det ytterste vil inngå som et moment i helhetsvurderingen av om foretaksstraff skal ilegges.

Til sammenligning kan etterfølgende tiltak etter UKBA og FCPA medføre straffrihet, der myndighetene har utarbeidet retningslinjer for hva som vil kreves av foretakene. Dette gir foretakene en klar oppfordring til å iverksette etterfølgende tiltak. Motsetningsvis gir den norske bestemmelsens skjønnsmessige karakter liten grad av forutberegnelighet, noe som medfører at bedrifter kan anse det for risikofyllt å rapportere overtredelser til påtalemyndigheten.

Det er på denne bakgrunn det i Norge er en pågående diskusjon om hvorvidt systemet om foretaksstraff for korrupsjon bør endres, slik at etterfølgende tiltak som selvrapportering kan få større betydning og medføre fritak for straff.²⁷⁰ Det kan dermed spørres om det bør innføres et lignende system i Norge, der det åpnes for bruk av DPA's dersom selskapet har iverksatt tilstrekkelige etterfølgende tiltak.

²⁶⁹ NOU 1989:11 s. 19 flg.

²⁷⁰ Dagens Næringsliv 2014

Dette er særlig aktuelt ettersom det fortsatt eksisterer store mørketall for korrupsjon.²⁷¹

Muligheten for å inngå avtale med påtalemyndigheten og slik unngå straffansvar ville gi foretakene en klar oppfordring til selvrapporing, og ville dermed være egnet til å i større grad avdekke korrupsjon. I lys av de omfattende skadevirkningene ved korrupsjon vil dette ha særlig betydning.

Mot dette kan det innvendes at fraværet av straffereaksjon for foretak som har overtrådt lovverket om korrupsjon kan sies å minske reglens preventive effekt. Likevel skal det påpekes at også ved avtaler med påtalemyndigheten vil selskapet ilegges omfattende bøter, som slik er egnet til å ha en preventiv virkning.

Videre vil muligheten til å vektlegge etterfølgende forbedring av complianceprogram, i tillegg til å stille vilkår i avtalen om fortsatt forbedring og overvåking av utviklingen, bidra til å forebygge nye overtredelser i selskapet. Dermed vil et slikt system ha en klar individualpreventiv effekt. I tillegg til dette kan selskapet gjennom sitt forbedrede complianceprogram gå frem som et godt eksempel, og slik medvirke til å heve standarden i sin bransje. Slik kan dette også sikre en allmennpreventiv effekt.

Som nevnt vil et system med vekt på selvrapporing tilrettelegge for at mer korrupsjon avdekkes. I denne sammenheng er det av betydning at det kan virke avskrekkende for ansatte at det klargjøres at korrupsjon i selskapet vil innrapporteres og medføre disiplinære tiltak fra selskapet, men også potensielt individuelt straffansvar. Dermed er dette egnet til å ha en allmennpreventiv effekt for enkeltindivider.

En utfordring er imidlertid at slike avtaler med påtalemyndigheten er fremmed i norsk rett, og vil kunne ”utfordre grunnleggende rettsstatlige prinsipper som blant annet likhetsprinsippet og rettferdighetsprinsippet”.²⁷² Videre ville dette nødvendiggjøre større lovendringer, både i prosessuell og materiell rett. Det skal også bemerkes at dette ville tillegge et stort ansvar på påtalemyndigheten.

På den andre siden vil muligheten til å vektlegge samarbeid med påtalemyndigheten innebære at et insentiv til samarbeid, der samarbeid kan effektivisere påtalemyndighetens prosess og

²⁷¹ VG 2013

²⁷² Eriksen 2014 s. 256

dermed på lang sikt medføre mindre ressursbruk for påtalemyndigheten. Dette gjør seg særlig gjeldende for foretaksstraff for korrupsjon, som ofte er utfordrende saker å etterforske, ettersom det ofte er tale om vidstrakt korrupsjon over flere jurisdiksjoner. Å oppfordre foretak, som her har bedre forutsetninger for å gjennomføre grundige interne granskninger og få tak i relevante bevis, vil slik ha potensiale til å effektivisere prosessen i stor grad. Videre vil denne effektiviseringen, og dermed besparelsene for påtalemyndigheten, innebære at kostnadene ved å omorganisere på lang sikt vil ha mindre betydning.

Det kan imidlertid innvendes at dersom påtalemyndigheten tillegges ansvaret for å inngå og utforme slike avtaler, overlates rettsutviklingen i stor grad til påtalemyndigheten. Dette kan illustreres av systemet i USA, der det foreligger få dommer som omhandler foretaksstraff for korrupsjon, nettopp fordi mange blir løst som DPA's. At rettsutviklingen slik i stor grad overlates til påtalemyndigheten kan sies å utfordre maktfordelingsprinsippet, der det er retten som skal stå for rettsavklaring og rettsutvikling.

Likevel er det mulig å ha et lignende system som i Storbritannia, der retten foretar en selvstendig vurdering av om DPA'en er "in the interest of justice" og om vilkårene er "fair, reasonable and proportionate".²⁷³ Slik beholder retten kontrollen med rettsutviklingen, og det sikres at maktfordelingsprinsippet ikke utfordres.

Videre kan UKBA og FCPA sine vide anvendelsesområder medføre at både disse og norske regler gjelder for norske foretak. Med dagens system der det norske fraviker medfører dette at selskapet har valget mellom å rapportere, og slik kunne unngå ansvar i utlandet, eller å unngå å rapportere for å unngå ansvar i Norge. Gode grunner taler dermed for at det norske systemet bør harmoniseres med UKBA og FCPA.

På den andre siden kan det innvendes at fordelene selskapet oppnår ved å inngå en DPA kan medføre at selskaper vil inngå slike avtaler ut fra en vurdering av risiko og effektivitet, og ikke fordi de anser seg skyldig i den påståtte korrupsjonen. Dette gjør seg særlig gjeldende ettersom norske selskaper slik kan unngå utestengelse fra offentlige anbud.²⁷⁴ Slik kan selskaper som velger å inngå DPA's komme til å stå sterkere enn de selskapene som velger å

²⁷³ Final Judgment Rolls Royce avsnitt 9

²⁷⁴ Om disse reglene se pkt. 6.3.1

utfordre grunnlaget for anklagene. En slik ordning kan utfordres ut fra et rettssikkerhetsperspektiv.

Likevel må det være av avgjørende betydning at det i lys av korrupsjons samfunnsskadelige karakter er viktig å legge til rette for et system som oppfordrer til selvrapportering. At flere saker avdekkes vil her være viktig for allmennprevensjonen. Dermed er min konklusjon at det bør åpnes for bruk av avtaler med påtalemyndigheten fremfor straff dersom selskapet har iverksatt tilstrekkelige etterfølgende tiltak, men der domstolen skal godkjenne avtalen etter en selvstendig vurdering.

7. AVSLUTNING

Korrupsjon har vidtrekkende skadevirkninger i form av å være til hinder for fri konkurranse, motvirke økonomisk utvikling og svekke tilliten til offentlige så vel som private institusjoner. Det er på denne bakgrunn norsk straffelov, UKBA og FCPA sine vidtrekkende regler om foretaksstraff for korrupsjon må forstås. Formålet er å styrke straffebudenes preventive effekt, sammenlignet med det som kan oppnås ved personlig ansvar alene. Dette gjennom å oppfordre til forebyggende tiltak, motvirke ansvarspulverisering og sikre en stigmatiserende effekt også overfor foretakene.²⁷⁵

I motsetning til i amerikansk og britisk rett har vi i Norge ikke en egen bestemmelse om foretaksstraff for korrupsjon. Likevel medfører bestemmelsens fokus på straffens preventive effekt, og selskapets mulighet for forebygging gjennom retningslinjer, instruksjon, opplæring og kontroll at vurderingen passer godt for korrupsjonstilfeller,²⁷⁶ og legger opp til en lignende vurdering som det som følger av UKBA og FCPA.

Likevel har UKBA og FCPA som særtrekk at der korrupsjon avdekkes havner ikke saken direkte i strafferettssporet, det er åpnet for at selskaper kan inngå avtaler med påtalemyndigheten som har som følge at selskapet aldri får en rettskraftig dom mot seg dersom visse vilkår innfris. Dette har i sin tur åpnet for at selskapets etterfølgende tiltak i form av selvrapporing, samarbeid med påtalemyndigheten og forbedret compliance kan få avgjørende betydning. I tidligere drøftelser er det argumentert for at en lignende løsning bør innføres i Norge, for å sikre at mer korrupsjon avdekkes.

Det kan imidlertid argumenteres for at en forutsetning for et slikt systems effektivitet er at det utarbeides retningslinjer for hvilke etterfølgende tiltak som vil kreves av foretakene. Tidligere drøftelser illustrerer at etterfølgende tiltak i liten grad har vært oppe i Høyesterett. I Norconsult-dommen nøyer Høyesterett seg med å vise til lagmannsrettens drøftelser angående forbedret complianceprogram, og betydningen av selvrapporing og samarbeid behandles ikke.²⁷⁷ Videre er forarbeidenes uttalelser vedrørende selvrapporing og bidrag til oppklaring knyttet til generelle utmålingsregler, og ikke direkte knyttet opp mot de særlige

²⁷⁵ Høivik 2012 s. 69

²⁷⁶ Straffeloven § 28 bokstav a og c

²⁷⁷ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 95

spørsmål som oppstår ved foretaksstraff for korrupsjon, og hvilke etterfølgende tiltak som der aktualiseres.

Dermed foreligger liten grad av forutberegnelighet for foretakene angående hvilke krav som vil stilles til etterfølgende tiltak. At det er usikkert hva som vil kreves for å inngå en slik avtale med påtalemyndigheten kan medføre at selskapene anser dette for risikofyllt. Således kan retningslinjer angående etterfølgende tiltak være viktig for å sikre en mer forutberegnelig rettstilstand, og dermed oppfordre til selvrapportering. Dermed må et system med åpning for avtaler med påtalemyndigheten anses som mest effektivt dersom dette kombineres med retningslinjer fra myndighetene.

8. Litteraturliste

Lover

Lov av 22. mai 1902 nr.10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven)

Lov av 20.mai. 2005 Nr 28 om straff (straffeloven)

Lov av 17. Juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)

UK Bribery Act 2010 (UKBA)

U.S. Foreign Corrupt Practices Act 1977 (FCPA)

Forskrift

Forskrift om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften) av 12. August 2016 nr. 974

Direktiv

Europaparlaments- og rådsdirektiv 2004/18/EF av 31. Mars 2004 om samordning av fremgangsmåtene ved tildeling av offentlige bygge- og anleggskontrakter, kontrakter om offentlige varekjøp og kontrakter om offentlig tjenesteyting (anskaffelsesdirektiv)

Konvensjoner

OECD konvensjonen av 21. November 1997 om motarbeidelse av bestikkelse av utenlandske tjenestemenn i internasjonale forretningsforhold (Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions)

Forarbeider

Ot.prp. nr. 66 (1997-1998) Om lov om endringer i straffelova m.m (gjennomføring og samtykke til ratifikasjon av OECD-konvensjonen 21 november 1997 om motarbeidning av bestikking av utlandske offentlege tenestemenn i internasjonale forretningshøve)

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)

NOU 1992: 23 Ny straffelov - alminnelige bestemmelser
Straffelovkommisjonens delutredning V

Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon)

Innst. O nr. 55 (1990-1991) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffeansvar for foretak)

- Ot.prp. nr. 27 (1990-91) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak)
- NOU 1989: 11 Straffansvar for foretak Straffelovkommisjonens delutredning III
- Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (bruken av varetektsfengsling mv.)

Rettspraksis

Norske Høyesterettsdommer

Rt. 2000 s. 1451

Rt. 2004 s. 1287

Rt. 2004 s. 1379

Rt. 2007 s. 1056

Rt. 2007 s. 1677

Rt. 2008 s. 996

Rt.2013 s. 1025

Lagmannsrett

LB-2011-148517 (Borgarting)

Britiske avgjørelser

Final Judgment SFO v. Rolls Royce Plc No. U20170036

Preliminary Judgment SFO v. Standard Bank Plc No. U20150854

Final Judgment SFO v. Standard Bank Plc No. U20150854

Deferred Prosecution Agreement – SFO v ICBC SB PLC (Standard Bank)

Amerikanske avgjørelser

United States v. Statoil ASA, Court Docket Number: 06-CR-960, 13. Oktober 2006

United States v. Kay, 359 F.3d 738, 755-56 (5th Cir. 2004)

United States v. Potter, 463 F.3d 9, 25 (1st Cir. 2006)

Ralph Lauren Non Prosecution Agreement 22. April 2013

United States v. Rolls-Royce Plc Docket no. 16-CR-247 Deferred Prosecution Agreement

Offentlige dokumenter

Britiske

UK Ministry of Justice (2010): *The Bribery Act 2010. Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing.*

Tilgjengelig på <https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf> (sist sjekket 31.05.2018)

Explanatory Notes to the Bribery Act 2010. Ministry of Justice. National Archives.
Tilgjengelig på: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/notes/division/2> (sist sjekket 31.05.2018)

Director of Public Prosecutions and Director of the Serious Fraud Office (2013): Deferred prosecution agreements Code of Practice
Tilgjengelig på:
https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/publications/dpa_cop.pdf (sist sjekket 31.05.2018)

Director of Public Prosecutions, the Director of the Serious Fraud Office and the Director of the Revenue and Customs Prosecutions Office: Joint Guidance on Corporate Prosecutions
Publisert på: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/bribery-act-2010-joint-prosecution-guidance-director-serious-fraud-office-and> (sist sjekket 31.05.2018)

Amerikanske

U.S. Department of Justice and U.S. Securities and Exchange Commission (2012): Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act.
Publisert på <https://www.justice.gov/criminal-fraud/fcpa-guidance> (sist sjekket 31.05.2018)

House of Representatives Report (1977): H.R.REP.NO.95-640
Publisert på: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2010/04/11/houseprt-95-640.pdf> (sist sjekket 31.05.2018)

Department of Justice: United States Attorneys' Manual (USAM)
Publisert på: <https://www.justice.gov/usam/united-states-attorneys-manual> (sist sjekket 31.05.2018)

United States Sentencing Commission Guidelines Manual, Chapter 8 – Sentencing of Organizations (USSG)
Publisert på: <https://www.ussc.gov/guidelines/2016-guidelines-manual/2016-chapter-8> (sist sjekket 31.05.2018)

Litteratur

Eriksen (2014)	Eriksen, Birthe, <i>Å bekjempe et samfunnsønde – om korrupsjon, Varsling, granskning og organisasjonskultur</i> , Oslo 2014
Matningsdal (2015)	Matningsdal, Magnus, <i>Straffeloven. Alminnelige Bestemmelser. Kommentarutgave</i> , Universitetsforlaget, Oslo, 2015
Matningsdal (2017)	Matningsdal, Magnus, <i>Straffeloven. De straffbare handlingene. Kommentarutgave</i> , Universitetsforlaget, Oslo, 2017
Gröning, Husabø og Jacobsen (2016)	Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, <i>Frihet, forbrytelse og straff – en systematisk fremstilling av norsk strafferett</i> , Fagbokforlaget, Bergen 2016
Høivik (2012)	Høivik, Knut, <i>Foretaksstraff</i> , Cappelen Damm, Bergen, 2012

Artikler

- Yeoh(2011) Yeoh, Peter, "The UK Bribery Act: contents and implications", *Journal of Financial Crime*, 2011 s 37-53
- Jordan(2011) Jordan, Jon, "The Adequate Procedures Defense Under the UK Bribery Act: A British Idea for the Foreign Corrupt Practices Act", *Stanford Journal of Law, Business & Finance*, 2011 s. 25-66
- Jordan(2011) Jordan, Jon, "Recent Developments in the Foreign Corrupt Practices Act and the New UK Bribery Act: A Global Trend towards Greater Accountability in the Prevention of Foreign Bribery", *NYU Journal of Law and Business*, 2011 s. 845-871
- Richard(2014) Richard, Samuel, "To Bribe a Prince: Clarifying the Foreign Corrupt Practices Act through Comparisons to the United Kingdom's Bribery Act of 2010", *Boston College International and Comparative Law Review*, 2014 s.419-450

Øvrige kilder

ØKOKRIM (2014): *Forelegg til Yara på 295 millioner*

Publisert på: <https://www.okokrim.no/forelegg-til-yara-paa-295-millioner-kroner.5990608-411472.html?showtipform=2> [20.05.2018]

ØKOKRIM (2014): *Millionforelegg for bestiktelser*

Publisert på: <https://www.okokrim.no/millionforelegg-for-bestiktelser.5990286-411472.html> [20.05.2018]

Ånestad, Morten og Dugstad, Line, *Toppsjefene tør ikke melde korrupsjon*, Dagens Næringsliv 2014

Publisert på: <https://www.dn.no/nyheter/naringsliv/2014/04/19/Jus/toppsjefene-tr-ikke-melde-korrupsjon> [20.05.2018]

VG, *Økokrim frykter mer korrupsjon i Norge*, 2013

Publisert på: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/e328Q/oekokrim-frykter-mer-korrupsjon-i-norge> [20.05.2018]

Corruption Watch (2015): *The UK's First Deferred Prosecution Agreement*

Publisert på <http://www.cw-uk.org/wp-content/uploads/2015/12/Corruption-Watch-UKReport-and-Analysis-UKs-First-Deferred-Prosecution-Agreement-December-2015.pdf> [29.05.2018]

Serious Fraud Office (2012): *Corporate self-reporting*

Publisert på: <https://www.sfo.gov.uk/publications/guidance-policy-and-protocols/corporate-self-reporting/> [29.05.2018]

Department of Justice (2017): *Foreign Corrupt Practices Act: An Overview*

Publisert på: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/foreign-corrupt-practices-act>
[29.05.2018]

U.S. Dep't of Justice, *Deputy Attorney General Rosenstein Delivers Remarks at the 34th International Conference on the Foreign Corrupt Practices Act* (Nov. 29, 2017)

Publisert på: <https://www.justice.gov/opa/speech/deputy-attorney-general-rosenstein-delivers-remarks-34th-international-conference-foreign> [29.05.2018]